

Віктор ЗАСЛАВСЬКИЙ

Батько української армії

Віктор ЗАСЛАВСЬКИЙ

*Батько
української армії*

Історія генерал-хорунжого Романа Дашкевича

ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

Передмова

Навесні 2014 року українська армія у своєму складі налічувала дві окремі артилерійські бригади: 55-та в Запоріжжі, озброєна виключно ствольною артилерією, і 26-та в Бердичеві, куди були зібрані самохідні артилерійські установки великого калібру. Саме ці бригади в ході бойових дій на Донбасі і становили разом з «ракетниками» резерв командування — будь то Генерального штабу, штабу сил АТО або штабу конкретного сектора.

Упродовж 2014 року підрозділи 26-ої артилерійської бригади брали участь у звільненні Слов'янська, Сіверська, Вуглегірська, Попасної, Дебальцевого, у боях поблизу Амвросіївки, Старобешевих, Веселої гори, Станиці Луганської, Вуглегірська, Єнакієва, Артемова, Зайцевого.

У 2015 році підрозділи частини бригади відзначились у боях поблизу Мар'їнки, коли вчасне та вдале реагування «арти» зупинило російський наступ.

Літопис 26-ї Бердичівської артилерійської бригади 8-го армійського корпусу Збройних Сил України варто вести з липня 2004 року, коли вона була сформована Директивою Міністра Оборони України №312/1/014 від 18. 06. 2004 року на базі 62-ї окремої механізованої бригади.

За дорученням Президента України Віктора Ющенка, згідно Наказу Міністерства оборони України від 21. 08. 2008 року №411, бригаді присвоїли найменування за місцем дислокації «Бердичівська», який утратив чинність на підставі спільної Директиви МО України та ГШ ЗСУ від 17. 10. 2016 року №Д-322/1/189дск.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

«Навчальна книга – Богдан», просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, Україна, 46002.

«Навчальна книга – Богдан», а/с 529, м. Тернопіль, Україна, 46008.

У випадку побажань та претензій звертатися:

т/ф (0352) 520 607; 520 548 office@bohdan-books.com

Інтернет-магазин «НК-Богдан»:

www.bohdan-books.com mail@bohdan-books.com

т. (0352) 519 797, (067) 350 1870, (066) 727 1762

Електронні книги: www.bohdan-digital.com

Гуртові продажі: т/ф (0352) 430 046, (050) 338 4520

м. Київ, просп. Гагаріна, 27: т/ф (044) 296 8956; (095) 808 3279,
nh-bohdan@ukr.net

Інтернет-магазин «Дім книги»: dk-books.com

т. (067) 350 1467. (099) 434 9947

Згідно Указу Президента України №192/2019 від 6 травня 2019 року «Про присвоєння почесних найменувань військовим частинам Збройних Сил України»:

«З метою відновлення історичних традицій національного війська щодо назв військових частин, зважаючи на зразкове виконання поставлених завдань, високі показники в бойовій підготовці, постановляю:

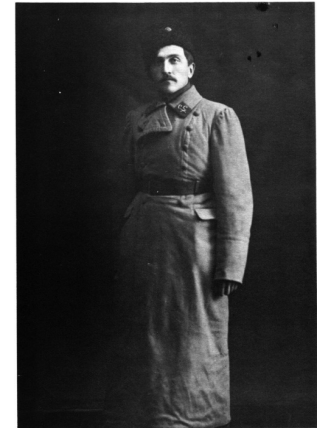
1. Присвоїти військовій частині Збройних Сил України:

26 артилерійській бригаді почесне найменування «імені генерал-хорунжого Романа Дашкевича» та надалі іменувати її — 26 артилерійська бригада імені генерал-хорунжого Романа Дашкевича...

*Президент України П. ПОРОШЕНКО
6 травня 2019 року».*

Вступ

«**П**риїхав зі школи зі Львова. Зима лагідна. Свята вечере йшла весело. Колядували. Я розказував батькові та рідні, як у Львові організуємо Січових Стільців, як виглядає новий український жовнір, як вправляємо крісами. Малий братчик затискав кулаки. Казав, що як підросте то навчиться добре стріляти з кріса, впишеться до Січових стрільців, а коли прийде війна то піде на війну за Україну. Вечере тяглася довго. Весело минули дні святочні у колядах і забавах. Ніколи не думалось мені тоді, що це послідні свята, які провів я у кружку рідні у рідному селі».

Так у родинному колі святкував Різдво Христове у 1914 році Роман Дашкевич, український студент-юрист із Галичини. На той час це вже був знаменитий громадський діяч, активіст руху Січових стрільців, а у вирі Світової війни він стане бойовим офіцером, одним з найкращих українських командирів і талановитим артилеристом.

Коли тільки-но відродилась українська держава і почала створюватись українська армія, саме Роман Дашкевич узяв на себе організацію артилерії — і потім командував батареями усюди, де билася армія Української Народної Республіки, від Галичини й Волині до Запоріжжя. Можна сказати, що це був батько української артилерії!

Глава 1

Завзятий студент

Роман-Микола Дашкевич був зразком справжньої галицької породи. Він вийшов з дрібної української шляхти, його рід, князів Дашкевичів, походить від Гедиміновичів і відомий з доби Пізнього Середньовіччя. Саме з цього роду походив черкаський староста Остафій Дашкевич, один з перших козацьких отаманів у XVI столітті. Якщо казати про безпосередніх предків героя нашої розповіді, то найдавнішим з відомих нам був Олександр Корибут-Дашкевич, скарбник Галицької землі Руського воєводства за часів Речі Посполитої, чие дворянство згодом підтвердив австрійський уряд. Тоді часи змінилися, і українська шляхта йшла не стільки у військо, скільки у греко-католицькі священники, і священники ці викладали у народних школах, влаштовували читальні, навчаючи українців любити і Бога, і свою землю. Недарма саме Греко-Ка-

толицька церква оголосила ще у 1848 році перший український національний маніфест:

«Ми, русини галицькі, належимо до великого руського народу, котрий одним говорить язиком, з котрого мала частина землю галицьку замешкує. Той народ був

колись самодільний, рівнявся в славі найзаможнішим народам Європи, мав свій письменний язик, свої власні устави, своїх власних князів».

Нехай слово «руський» не вводить в оману — себе українці називали тоді русинами, а нинішніх росіян — виключно московітами або москалями! «Русь межує з московітами», «захистив Русь від Москви» — такі вислови часто-густо можна побачити у стародавніх документах.

«Встаньте, браття! Будьмо тим, чим бути можемо і повинні, будьмо народом» — говорили греко-католицькі священники. Саме таким Божим служителем і українським патріотом був отець Іван Дашкевич, парох¹ у селі Тустановичі під Карпатами, батько Романа, і свої переконання він передав і синові, який чітко розумів, що він є українцем, його народ — українці від Харкова до Перемишля, і мрія його — звільнитись від іноземного панування й здобути свою державу. Те, що Незалежність нам просто необхідна, юний Дашкевич остаточно зрозумів 1911 року, коли закінчивши українську гімназію у Перемишлі, відвідав Велику Україну, завершивши мандрівку у Криму. Те, чим українці Галичини насолоджувались у повній мірі, — українські школи, газети, друкарні, українська мова у церквах, політичні партії, право називати себе окремим народом — усього цього українці Російської імперії були позбавлені. Тож, боротьба за свободу необхідна і неминуча, а значить, до неї слід бути готовим.

Дашкевич очолив просвітницький гурток при товаристві «Просвіта», був у культурно-просвітницькій комісії українського студентського союзу, їздив по селах і містах Галичини з лекціями. Проте цього, на його думку, було недостатньо. Вчителів, лекторів, просвітників вистачало — бракувало

¹ Парох — настоятель.

воїнів. Це розумів, відчував не лише Дашкевич, а й чимало його земляків та співвітчизників. З початку ХХ століття в Галичині створюються спортивні товариства (найбільш відома була «Січ» Кирила Трильовського). Згодом на базі Січі створюється військове товариство — Січові стрільці, які вчилися вправлятися зі зброєю, командувати підрозділами, отримували первісну бойову підготовку. Дашкевич, один з головних активістів «Січі», з головою поринув у справи нового товариства, швидко ставши одним зі стовпів стрілецької справи.

Тоді стрільцям бракувало зброї, щоб учитись стріляти, та справжньої військової амуніції, і Роман Дашкевич вирішив власним коштом придбати стрільцям мундири, гвинтівки — кріси, як тоді казали, — і кулемети. Грошей не вистачало, тож до справи доклався і його батько, отець Іван, священник з Тустановичів. Так в українців закладались славетні традиції військового волонтерства! Петро Франко, син знаменитого письменника, згадував:

«Ця родина добре усвідомлювала, що таке формування власної держави, і дуже дбала про вишкіл молодого покоління»

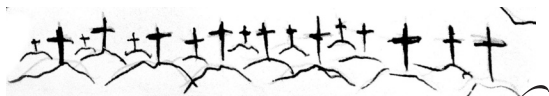
До речі, у Січових стрільцях був і жіночий відділ на чолі з студенткою Оленою Степанів.

У той час уся Європа відчувала, що невдовзі почнеться велика війна: Росія бажала захопити Босфорську протоку і вийти у Середземне море, Австро-Угорщина прагнула встановити

повний контроль на Балканах, Франція — помститись Німеччині за поразку у Франко-Пруській війні, Німеччина — загарбати більше колоній та стати панівною державою у Європі, Британія не хотіла їй цього дозволити. А поневолені народи — такі як поляки чи українці — розуміли, що під час війни кордони будуть перекроюватися, тож у них буде шанс відродити свою державність.

Шанс такий видався у 1914 році, коли у Сараєво вбили австрійського ерцгерцога Фердинанда і Європа почала готуватися до Першої світової війни.

Глава 2

Українське військо

Перша світова війна увійшла у історію як безглузда різанина, що відібрала життя мільйонів людей та допомогла народитися тоталітарним ідеологіям. Проте у 1914 році ще ніхто не знав, у що все це вилетіть, а українські патріоти думали про одне: як вибороти собі омріяну державу.

1 серпня 1914 року у Львові українські політичні партії з парламенту утворюють Головну Українську Раду з метою захисту інтересів галицьких українців перед урядом Австро-Угорщини. Радикали, демократи, соціал-демократи забувають про політичні чвари, проголошують, що усі вони є українцями, і мета в них одна — вибороти самостійність України.

4 серпня 1914 року вони приймають рішення про створення з добровольців української військової організації — Українських січових стрільців, скорочено УСС. На заклик Ради до Львова прибуло 10 000 добровольців — що, звісно, налякало

і австрійську владу, й особливо поляків, які домоглися того, що до лав армії прийняли лише 2500 стрільців. Звісно, кістяком цього війська стали учасники Січей, друзі та вихованці Романа Дашкевича. Проте сам Дашкевич до легіону, який допомагав створювати, не потрапив — влада мобілізувала його до звичайної військової частини, а саме до артилерії. Мабуть, начальство

вирішило, що розумний студент гідний не бігти з крісом на ворожі кулемети, а наводити на ворога гармати — озброєння, яке потребує певного інтелектуального рівня.

Замість того, щоб битися пліч-о-пліч зі своїми товаришами у першому українському війську, Роман Дашкевич опиняється серед чужих. До того ж, уже тоді в Австро-Угорщині почалися переслідування тих, кого вважали прихильником Росії. Тисячі українців опинились у концтаборі Талергоф, багатьом священникам, які були під російською окупацією, закидали зраду та вішали, та й до солдат-українців австрійці чи мадяри ставилися зверхньо. Дашкевич згадує:

«Українці при війську побиті видуманим п'ятюм якихось зрадників. Усе клене усіх і уся, і здається, став би зрадником, бо за що ненависть, погорда до тих, які вмирали або хотіли вмерти за цісаря та чужу державу? Прокльон усім і вся за Талергоф, за шибениці і за свята без свят».

Тим часом приходить лютий 1917 року. У Росії — революція. Цар зрікається престолу. Тимчасовий уряд оголошує демократичні реформи, і в Києві українські активісти проголошують Українську Народну Республіку.

Для Дашкевича, як і для багатьох його товаришів-галичан, це було несподіванкою: вони йшли здобувати самостійну Україну у союзі з австрійським цісарем, аж ось українська держава створюється зовсім без їхньої участі і не так, як вони планували. Звісно, тяжко назвати тодішню УНР повноцінною державою — незалежність президент Михайло Грушевський проголосив значно пізніше, лише у Третньому Універсалі, відносини з Росією були незрозумілі, кордони були не окреслені, економіка працювала невідомо як, і поки що все обмежувалось культурною діяльністю, універсалами Грушевського, мітингами під жовто-блакитними прапорами та переходом військових частин і кораблів, де служили українці, на українську мову. Але все ж таки це був зародок української держави — перший з часів останнього гетьмана Розумовського!

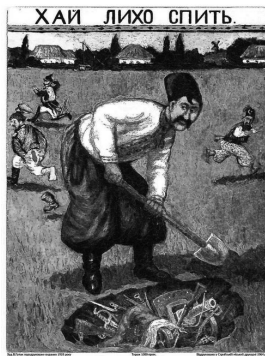

Роман Дашкевич зустрів ці новини на Далекому Сході — його артилерійська батарея незадовго до цього потрапила у полон, і він перебував у таборі для військовополонених неподалік від китайського кордону. Сидів і думав, як би втекти до Києва, де творилась молода Україна. Він згадує:

«По цілій Росії іде революція. Усі мої надії та снування планів — як дістатися якнайскоріше з-під китайського кордону на Україну. Там на Україні своя національна революція йде, організують своє військо, а я ж вояк і в українському війську якнайскоріше мушу служити».

І як тільки стало тепло — Дашкевич, як він сам згадував, подякував за хліб-сіль полоненого та подався на Україну, у Київ.

Роман Дашкевич був не один такий. У липні 1917 року на київських пагорбах опинилось чимало галичан — юнаків та молодиків, колишніх усусусів чи солдат-українців зі звичайної австрійської армії. Вони пробирались у Київ з Сибіру та Далекого Сходу через охоплену революцією імперію. Усі вважали, що оскільки Київ є серцем України, то їхнє місце є саме тут, на Дніпрових берегах, під жовто-синім прапором. За сприянням Шептицького для них збудували греко-католицьку церкву, а місцева інтелігенція відкрила Вільний Український Університет. Влітку і восени 1917 року затишні київські вулички і тіністі сади стали свідками багатьох дружніх посиденьок та романтичних побачень між вихідцями з Галичини та Київщини — їм усім майбутнє вбачалось світлим.

На поштівці того часу можна побачити козака, який зариває у землю рушницю, кулемети і російський прапор зі словами: «Хай лихо спить», а навколо розбігаються росіянин, турок і німець. Ну, а що? Україна відродилася: жовто-блакитні прапори майорять на київських пагорбах, на броненосцях у Севастополі, над казармами військових частин — незабаром війни кінець, і український прапор піднімуть і у Львові, цісар уже проголосив автономію Східної Галичини... Щоправда фронтовики добре пам'ятали, якою стала Австро-Угорщина коли, почалась війна, і мали передчуття, що не все так просто буде з Галичиною. Та й від Росії усього можна чекати! Тож сидіти без діла галичани не збиралися. Роман Дашкевич згадує:

«У вересні і жовтні 1917 року почались між галичанами наради над основанням якоїсь військової організації, яка би у лихій годині могла допомогти оружно Українській Центральній Раді. Ідеалом галичан була Соборна Україна, тому й до будови Української Республіки повинні стати всі українці, звідки б вони не були».

У листопаді 1917 року до Києва надійшли вісті, що Австрія таки збирається передати усю Галичину полякам. Євген Коновалець, колишній січовий стрілець, та активіст Симон Петлюра виголосили промови на зібранні галичан, і було ухвалено зі зброєю в руках боротися проти австрійців та поляків за українську Галичину. Так почалось створення військового корпусу з добровольців-галичан та буковинців.

19 листопада Роман Дашкевич набирає перших добровольців у таборі для військовополонених у Дарниці. До них приєднуються охочі вільні галичани з буковинцями. Так розпочав свою історію галицько-буковинський курінь Січових стрільців (начебо частина легіону усусусів). Згодом до галичан з буковинцями приєдналися і кияни, студенти університету святого

Володимира, Політехнічного та комерційного інститутів, гімназисти, які захопились патріотизмом, інтелігентністю галичан і забажали битися пліч-о-пліч з ними у можливих боях. Це був не єдиний добровольчий загін — у той самий час формуються загони Вільного козацтва, Гайдамацький кіш, однак Січові стрільці були найбільш боєздатними з усіх, найбільш мотивованими, а головне — найбільш дисциплінованими.

Цікавий момент: про цей «галицький добробут» згадують у своїх книгах навіть такі відверто проросійські та радянські письменники, як Булгаков у «Білій Гвардії»: «тоньше лицами, подвижнее, умело несли винтовки — галичане» чи Олексій Толстой у «Хождінню по муках»: «стойкие дисциплинированные галицийцы, поверившие, что сбывается старая мечта о соединении их с вильной Украиной».

Куратором новоствореного куреня став наддніпрянець Володимир Кедровський, а головними активістами галичани, колишні усусуси: Василь Дідушок, Федір Черник, Іван Чмола, Євген Коновалець і — Роман Дашкевич, який узявся за артилерійську батарею, або як тоді казали «батерію», при курені. Щоправда, батарея була поки що без гармат, і майбутні гармаші давали собі раду з рушницями. У грудні 1917 року курінь мав близько 500 багнетів, а на початку січня — 700.

Готуючись до Різдва 1918 року, Роман Дашкевич відчував, що його мрії збулися. Він згадував:

«Які ці свята відмінні від усіх наших попередніх! Я на Україні, при українській війську за Центральної Ради,

у своїй власній Українській державі! Своя шапка, на шапці своя військова відзнака, своя команда, своя зброя!»

Проте спокійно відсвяткувати Різдво січовикам тоді не довелося. На молоду українську державу розпочала наступ червона Росія.

Глава 3

Перші бої

Наприкінці 1917 року на західних кордонах Російської імперії ще на закінчилась Перша світова війна, і російський Тимчасовий уряд гнав втомлені від війни полки на австрійські та німецькі багнети. Водночас і в армії, і серед робітників вели активну пропаганду більшовики. Вони обіцяли віддати заводи робітникам, землю селянам, а гроші багатіїв біднякам. Треба лише скинути буржуазну владу та встановити комуністичний устрій. Люди завжди були вразливі до популізму — і армія розкладалась на очах,

солдати кидали фронт та вертались додому, селяни і робітники на заводах готувались грабувати панів та буржуїв, а уряд Української Народної Республіки не міг дати собі раду з цим усім. Окремі царські генерали-українці, такі як Яків Гандзюк або Павло Скоропадський, підтримували дисципліну у військових підрозділах, як могли, але цього було недостатньо. А у жовтні 1917 року в Петрограді владу захоплюють більшовики, проголошуючи, що Росія тепер радянська та соціалістична.

Одним з перших декретів нової влади був декрет про мир. Росія виходила з Першої світової війни і дозволяла усім солдатам вертатись додому — тепер уже офіційно. Ешелони з солдатами у ще більшій кількості потягнулись з фронту на схід. Хтось просто хотів повернутись додому, а хтось піддався більшовицькій пропаганді і збирався «експропріювати» (цей термін у ті часи набув популярності) буржуїське майно. Центральну Раду червоні агітатори теж віднесли до категорії буржуїв, яких слід грабувати та знищувати як суспільний клас, тож, деякі такі ешелони більше були схожі на стихійні сили вторгнення. Український уряд, намагаючись утримати владу, починає роззброювати ці загопи «зелених чоловічків». Потім їх, уже без зброї, пропускали далі, додому. Водночас на українських теренах більшовики починають перебирати владу на заводах, організовувати збройні загопи з робітників, колишніх солдат і матросів.

Що ж, радянській Росії були потрібні українські природні ресурси, як то вугілля, сталь, зерно. Верхівка радянської влади вважала, що без України економічно Росія не відбудеться, тому не могла дозволити собі її втратити. Та й загалом, як би правителі червоної Росії не відхрещувались від царського минулого, всі вони вийшли з цього самого царського минулого і не уявляли собі Росію без її давніх колоній — у тому числі й без України.

Дашкевич писав:

«Більшовики кинулись вести пропаганду в українських частинах проти української влади. Це їм вдалося. Поодинокі полки перестали визнавати Центральну Раду, інші майже зовсім розійшлися. Завдяки більшовицькій пропаганді Україна опинилася без армії. Тоді Московщина почала війну».

4 грудня за старим, 17 за новим стилем 1917 року, рада народних комісарів Росії на чолі з Леніним та Троцьким висуває Україні ультиматум — припинити роззброювати більшовицькі загони та легалізувати їх. Наступного дня, не дочекавшись відповіді з Києва, радянська Росія оголошує Україні війну. Спочатку більшовики захоплюють Харків та проголошують там Українську Соціалістичну радянську республіку (через що Харків потім називатимуть першою столицею), і потім від імені цієї маріонеткової держави починають наступ на Київ.

На українських теренах було багато різних військових формувань, у тому числі нерозпущені Центральною Радою царські українізовані полки, яких було багато — але воювати ніхто не хотів.

Сучасні дослідники нерідко закидають, нібито український уряд перед лицем більшовицької загрози розпустив армію, вчинивши дурницю космічного масштабу. Таке можуть казати лише люди, які ніколи не мали справи не те що з армією — з будь-яким колективом. Реальне військо — це не комп'ютерна гра, де можна виділити курсором солдат, клікнути правою кнопкою миші на ворога — і вони йдуть та б'ються. У реальному житті війська можуть відмовитись виконувати наказ, можуть скинути командира, утекти або перейти на бік ворога — особливо коли офіційна влада ще не набрала сили і не може покарати за непослух. У такі моменти зброю не кидають лише справжні патріоти.

Такими патріотами стали поодинокі залишки царських полків, вільні козаки, гайдамаки Петлюри, київські студенти — і Січові стрільці разом зі своїми безгарматними артилеристами.

Різдво 1918 року Роман Дашкевич зустрів біля російського кордону, готуючись після річної перерви знову йти у бій, тепер вже під своїм прапором і за свою батьківщину. Він згадував:

«Ми, Галицький курінь Січових стрільців, виїхали на сам кордон України у Чернігівщині, боронити кордону своєї держави проти наїзника. Іде Святий вечір. Ми стоїмо на квартирах у цукроварні — тут нас сприймають як своє військо. Дають нам з харчових запасів усе, що хочемо. Тільки

одне просять — не кидайте кордону, щоб ворог не увійшов. Та ми нічого. Приготовляємо святий вечір, який має бути гучний. Дівчата з цукроварні допомагають варити вечерю, щоб все було по галицькому звичаю, 12 страв! Збирається курінь Січових стрільців, курінь чорних та червоних гайдамаків, які разом з нами стояли. І тут наказ — вагонуватись та їхати на Чернігів, на північний кордон. Тяжко та прикро розставатися з вечерєю, та на станції паровоз свище. Треба їхати, йдемо у зимні вагони, лишаємо все. Різко на війні буває. Та це у своїм війську, боронимо своїх кордонів, своєї держави. Сповнюємо свій обов'язок, сповнюємо совісно, кидаємо все і йдемо куди кличе наказ».

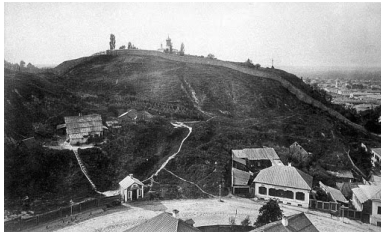
Січові стрільці укріпились на станції Бахмач, і разом із ними стояли гайдамаки Петлюри та київські юнкери на чолі з Аверкієм Гончаренком — загалом близько тисячі чоловік. І тут приходять новини: більшовики вже підійшли під Полтаву та Фастів, з Росії йде 70-тисячний корпус генерала Муравйова, а 27 січня у самому Києві спалахнуло повстання, яке підняли більшовицькі агітатори та робітники військового заводу «Арсенал».

І ось Петлюра і частина Січових стрільців вирушають під Полтаву, решта січовиків вертаються до столиці придушувати повстання, а захищати залізницю залишилися необстріляні київські юнкери. Їм на допомогу відправили першу сотню студентського куреня січовиків — теж юнаків, які вперше взяли до рук зброю. Ці кількості студентів разом з 8-ма десятками вільного козацтва, при 16 кулеметах і саморобному бронепоезді відійшли на станцію Крути, щоб затримати 7-тисячну армію Муравйова.

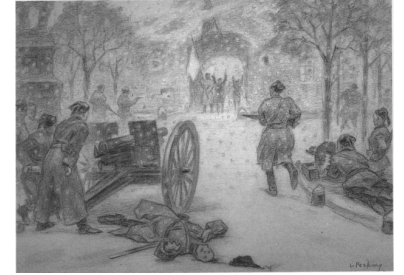

Таке рішення командування не було ані жорстоким, ані безглузким — адже повстання в Києві несло в собі значно більшу небезпеку. Ці тогочасні «шахтарі і трактористи» збиралися заарештувати Центральну Раду і проголосити в Києві радянську владу. Таким чином замість інтервенції була б звичайна зміна влади — подібно до того, як Росія діяла в Україні навесні 2014 року.

Захисники Крут мусили лише затримати більшовиків, наскільки затримати буде можливо, а потім відступити та знищити колії — щоб у Києві встигли навести порядок та підготуватись до оборони або до евакуації уряду і армії. Так і сталося — 29 січня більшовики висадились у Крутах, де їх зустріли оборонці. Бій тривав кілька годин, після чого українські сили відійшли, розбираючи по дорозі залізничні колії. Своє завдання студенти, відважні та недосвідчені, виконали як змогли: наробили помилок, командування і поїзд з гарматою зарано відійшли, один загін, відправлений на розвідку, заблукав та потрапив у полон (їх потім довго катували та стратили) — проте ворога таки затримали на кілька днів.

А у Києві в той час українська справа висіла на волосинці. Більшовики швидко захопили кілька відділів поліції та залізничних станцій і рушили в бік педагогічного музею, де був український уряд. На щастя, Січові стрільці вже добре орієнтувались на вулицях своєї столиці і змогли затримати ворога, а потім перейти у наступ. Роман Дашкевич і його артилеристи без гармат узялись за визволення Подолу та старовинного Флорівського монастиря з Замковою горою, на якій розташувався монастирський цвинтар. Гармаші мусили битися серед чернечих та професорських могил і ночувати у монастирському будинку, зайнявши кругову оборону, а вранці пішли у наступ.

Згодом з-під Полтави повернувся Петлюра з основними силами, заколот був придушений, а його центр — завод «Арсенал» — узятий. За радянських часів про повстання заводу «Арсенал» зняли фільм, доволі знаменитий, у модному тоді авангардному стилі. Режисером цього кіно був Олександр Довженко, сам який у той час брав участь в подіях січня 18-го року — але на боці українських військ, у лавах Січових стрільців.

У той самий час на південному заході підступи до Києва — Козятин, Жмеринку, Білу Церкву, Бердичів, Фастів — утримував Перший український корпус на чолі

з досвідченими бойовими генералами Павлом Скоропадським, Яковом Гандзюком та Яковом Сафоновим. Вони гідно виконували свій обов'язок — так само як і студенти під Крутами, і Петлюра, і Січові стрільці. Проте сили були нерівні. 5 лютого Муравйов наблизився до Києва та почав обстріл міста. Втримати Київ було неможливо. Українські сили почали евакуацію — уряду, армії, припасів.

Більшість мешканців Києва (та й не лише Києва) намагались у той час не звертати уваги на цю війну. Багато київських полків навіть оголосили про нейтралітет. За іронією долі, коли Муравйов захопив Київ, більшовики влаштували масові арешти та страти. Близько трьох тисяч чоловік було замордовано — головним чином «нейтральних» військових, а також мирних та аполітичних киян, які вважали, що це не їхня війна.

Ті ж, хто розумів, де є батьківщина і де є ворог, виїхали на захід разом з урядом та військом. На жаль, у тому сум'ятті генерали Гандзюк та Сафонов не зуміли зорієнтуватися та поїхали до вже захопленого Києва по накази, й дорогою були схоплені більшовиками та страчені.

Поки що 6 лютого артилеристи Дашкевича отримали наказ: зайняти станцію Святошино і прикривати відступ уряду та військ. Знайшли кілька покинутих гармат та замки до них, поставили один — і ось, артилерія Січових стрільців отримала першу гармату, хоч і без прицільної

панорами. Щоправда, ненадовго: командир куреня стрільців Євген Коновалець дізнався, що якісь гармати є на станції у Коростені. Дашкевич понісся туди домовлятися з начальником станції. Потім — у Житомир, куди вже відступили його гармаші, а потім, уже з гармашами — назад, під Коростень, щоб здобути гармати. На станції Кодня знайшли вісім гармат, проте у поїзд влізло лише чотири. Голіруч, на морозі затягували гармати та набійні

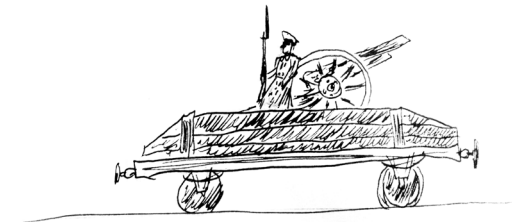
скрині на платформи. Десь відшукали 60 коней, польову кухню та вози — і спромоглися переправити все це у Житомир, де стояв український уряд з військом.

Дашкевич згадував:

«4 гармати без обслуги, 60 коней та на все це — 12 людей, та ще в додатку наказ зладити панцирний потяг. Тяжко було це виконати 12 чоловікам, але й в часі революції кожен пробує свої сили, як може. Немає рекрутів ані магазинів, усе шукай та бери оскільки маєш силу. Тут не було старшин, наказів — усі працювали, як тільки могли, бо розуміли: це революція, війна, відступ».

Все це виглядало доволі символічно. На станції у Коростені панувало безладдя. Солдати, що тікали з фронту, ділили між собою військово майно, між ними бігали більшовицькі агітатори, вигадуючи різні жахи про український уряд. Залізничники покинули службу. Кожен думав лише про себе — і між цього хаосу Роман Дашкевич з помічниками намагався знайти гармати, щоб його артилеристи мали чим обороняти Україну. Переважна більшість українців збирались просто перечекаати війну вдома — або скористатись з революції, пожитись чужим добром. І у той самий час поодинокі патріоти намагались втримати Україну на своїх плечах. Таким був і Роман Дашкевич, який у цій сум'ятиці спромігся «з нуля» створити артилерійську батарею, яка невдовзі здійснить перші постріли по ворогу.

Глава 4

На Київ!

Сучасні артилерійські установки, самохідна та причепні, які стоять на озброєнні у Збройних Силах України — складна зброя. Щоб привести артустановку до бою, потрібен визначений час та навчені люди, де кожен з артилеристів чітко знає свій алгоритм дій. Крім розрахунків гармат потрібна артилерійська розвідка, ремонтний взвод та взвод забезпечення. Однак під час бойових дій артилерія виправдовує потрачені на її вишкіл зусилля. Сучасні гармати б'ють далеко (наприклад, дальність пострілу 203-мм гармати 2С7 «Піон» — до 40 км), і близько 80 відсотків уражень ворожих цілей здійснює саме вона.

Сто років тому гармати били не так далеко, але все одно це була зброя не з простих, і для її обслуги потрібно було чимало людей. Так само як і зараз: хтось командує та вираховує умови стрільби по цілі, хтось наводить, хтось заряджає, хтось спостерігає та корегує вогонь. А ще потрібна була тяглова сила — коні, щоб привезти гармати, куди треба. А ще мали бути додані кулеметники, щоб прикривати гармати, та кіннотники, щоб здійснювати розвідку місцевості та охорону батареї.

Кожна гармата потребувала шість пар коней, тобто 12 одиниць, для зміни позицій та доставки боєприпасів, перевезки реманенту тощо. Звичайно, хтось мав годувати та доглядати коней. А ще потрібна була польова кухня та кухар до неї, доставка продуктів харчування.

Гармаші Дашкевича були завзяті, досвідчені та мотивовані, однак їх було мало. І ось, під час перебування у Житомирі Євген Коновалець приносить добру звістку: є добровольці — 38 юнаків з Коростишева, студенти вчительської семінарії, які зголосились служити в українському війську — і обов'язково з Січовими стрільцями. Це були 17-18-річні юнаки, які ще не тримали зброї в руках. Їм роздали рушниці — і під час вправ один з них випадково смертельно поранив товариша. Тепер коростишевці сиділи у казармі пригнічені, і ніхто з командирів січовиків не бажав брати їх до себе у підрозділ.

Дашкевич згадує:

«Усі мали в живій пам'яті нещасливий бій під Крутами, де загинув курінь київських студентів, які хотіли боронити Україну, але не набули належного вишколу. Коростишевці були такі самі, тільки ще молодші і вперше мали кріс у руках. Команда куреня хотіла відіслати їх додому, але їй це було небезпечно, бо більшовики могли жорстоко з ними розправитися.

Полковник Коновалець сказав, що як батарея хоче, нехай вони йдуть до артилерії — аби тільки не пострілялися знову. Я пішов до казарми, віднайшов їх у жалюгідному стані. Хлопці були змерзлі, погано одягнені, а морально пригнічені по смерті товариша. По балачці усі радо погодились служити при артилерії, настрій в них поправився. Вони почули в собі, що вони таки потрібні. Були вони ідейні юнаки, які хотіли боронити Україну, тільки не знали, як це робити. Ніхто тоді не сподівався, що ці молоді хлопці не лише не загинуть на війні, а швидко стануть слухняними та здібними гармашами, будуть підстаршинами та старшинами».

Тепер батарея вже могла воювати, що було дуже вчасно. Більшовики продовжували наступати, і Житомир перебував у небезпеці, зате у Бресті йшли переговори української делегації з німцями та австрійцями. Молода українська держава заявляла про себе на дипломатичному фронті, і в разі успіху можна було сподіватись на допомогу від нових союзників. Треба було пробиватись на захід, щоб якомога швидше зустріти цю допомогу.

Коновалець дав Дашкевичу завдання допомогу. Треба було облаштувати щось подібне на бронепоїзд, щоб обстрілювати залізничний шлях. Артилеристи поставили перед паротягом товарний вагон, затягнули у нього гармату та зробили у передній стіні амбразуру. Бічні стіни обложили тюками соломи — для захисту від ворожих куль та щоб було тепліше. Ззаду, за паротягом, були вагони з піхотою.

Дашкевич згадує:

«Поїзд мав під'їздити до станції і, якщо на станції був опір, гармата мала відкрити вогонь, піхота вискочити з поїзда та здобувати станцію. На радість усіх гармашів, ми вступили у бій. З боєм ми взяли станцію Коростень, де стрілецька гармата віддала свої перші стріли».

У Коростені так само облаштували три поїзди і рушили далі на захід, де з боями взяли вузлову станцію Сарни. У Сарнах український уряд з залишками війська зайняли оборону.

Артилерійські поїзди Дашкевича боронили підступи до Сарн, а сам командир з помічниками наwerbували нових добровольців та знайшли цілий скарб — артилерійський склад неподалік від міста, а ще 26 коней і багато консервів. Тепер можна було воювати! Аж ось 9 лютого прийшли новини: у Бресті укладено мир, Німеччина та Австро-Угорщина визнають Українську Народну Республіку та беруть її під свій захист.

Австрійські та німецькі війська починають швидко просуватися вглиб української території, і до них приєднуються українські підрозділи в Сарнах. Гармаші Дашкевича першими зустріли німців і першими рушили на Київ тією самою залізницею, знову здобувши з боями Тетерів, Бородянку, Коростень і Бучу.

У Бучі стався красномовний випадок. Дашкевич зустрів одного офіцера-артилериста царської армії, і той зголосився служити при батареї. Взагалі, у Бучі демобілізувалася ціла артилерійська бригада, і багато старшин приходили до Дашкевича

та запитували про відносини в українському війську. Проте перейти так і не наважилися. Дашкевич потім згадував: «За свою нерішучість старшини царської армії платили життям — їх тисячами розстрілювали більшовики».

До речі, про те саме писав у своїх спогадах гетьман Павло Скоропадський:

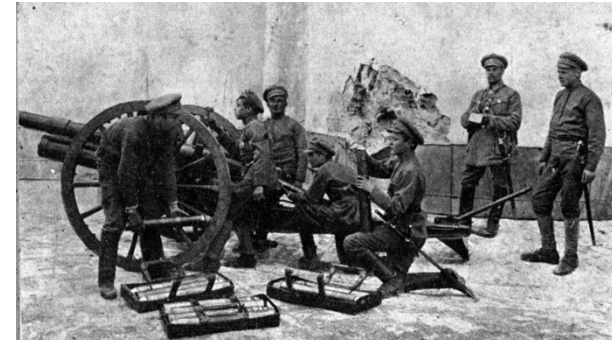
«В это время в одном Киеве было перебито около трех тысяч офицеров. Многих мучали. Это был сплошной ад. Особенно много погибло офицеров приезжих или либеральствующих и полагавших, что с большевиками можно говорить, как с людьми».

Хто не хоче ставати на захист батьківщини в часі небезпеки, зазвичай має потім платити значно більшу ціну — і сто років тому, коли Росія сунула на Україну, і тепер.

А у Бучі батарея Дашкевича вивантажилася з вагонів та разом з усіма українськими військами, січовиками та гайдамаками, рушила на Київ пішим порядком: на річці Ірпінь коло Северинівки укріпилися більшовики. Батарея стала на позиції, гайдамаки Петлюри пішли у наступ, Січові стрільці обійшли ворога з флангів — і росіяни втекли. Незабаром до вояків прийшла делегація від киян з доброю звісткою — Київ готовий зустріти своїх визволителів.

Було це 1 березня 1918 року, і весна, як згадував Дашкевич, наступила того року дуже вчасно. Під першими променями весняного сонця українське військо рушило уперед, щоб ввечері бути у звільненій столиці. Після кількох страшних тижнів вуличних боїв, тяжкого відступу та блискавичного наступу гармаші Дашкевича, згуртовані у боях, горді та щасливі увійшли на вулиці древньої столиці. Зранку відбувся урочистий парад.

До речі, у той самий час на півдні, через Одесу, Миколаїв, Херсон і так до Запоріжжя, йшов на схід легіон Українських Січових стрільців — той самий підрозділ австрійського війська біля витоків якого стояв Дашкевич.

А в Києві командири січовиків Євген Коновалець та Андрій Мельник вирішили зробити Січових стрільців залогою міста, у той час як гайдамаки з запорожцями рушили далі на схід виганяти з України більшовиків. Батарея Дашкевича зайняла одне вільне крило Михайлівського Золотоверхого монастиря та зажила великою родиною. Офіцери і рядові харчувались разом, з однієї кухні. У батареї панувала атмосфера взаємної довіри та поваги, дисципліна була зразковою, у кращих традиціях Січових стрільців. При батареї завели бібліотеку, раз на тиждень ходили до театру та до київських музеїв. До гармашів приставали нові добровольці, і, нарешті, можна було організувати належний вишкіл. Зранку була військова муштра:

гімнастика, вправи при гарматах, а по обіді лекції з військової науки та історії України, виклади, як поводитись у мирний час, як протистояти більшовицькій пропаганді.

Двічі на тиждень їздили у Кадетський гай на польові заняття та кінні вправи — 250 людей, 200 коней, 8 гармат! Кияни (а особливо колишні військовики) заглядалися і казали, що такої гарної батареї не бачили з довоєнних часів. Коні відгодовані, упряж нова, гармати чисті, гармаші добре убрані — «Все як за царя!».

На жаль, це щастя тривало недовго.

Глава 5

Заколот

Хто сам себе звільнить — той вільний буде,
Хто визволить когось — в неволю візьме.

Ці мудрі слова Лесі Українки часто пригадують з різних історичних приводів — від Другої світової війни до 2014 року. Варто їх пригадати і коли мова йде про Берестейський мир 1918 року, коли Австрія та Німеччина допомогли молодій українській державі вигнати з країни більшовиків. Більш того, вони почали допомагати українцям у формування нової армії, з полонених у Німеччині. Звичайно робилося це не просто так: австрійцям та німцям був потрібний спокій і затишок на східному фронті, а ще був потрібний український хліб — до того ж чим більше, тим краще, щоб подолати економічні проблеми у своїх країнах. Отже, нові союзники одразу поставили українському урядові умову: хліб. Причому якомога більше і якомога швидше. У країні, де щойно володарювали більшовики, де селяни проганяли панів та палили їхні маєтки, а у містах не так давно пройшовся червоний терор, з зерном було сутужно.

Та й загалом: відновити державні структури та силовий апарат, налагодити економіку, боротись зі злочинністю... до такого завдання Центральна Рада не була готова.

Тодішні партійні лідери любили говорити про національну свідомість, соціальну справедливість та інші високі матерії, але серед них не було досвідчених підприємців, економістів, організаторів. Той самий Грушевський — це був історик, письменник,

викладач, публіцист, теоретик, мрійник, який літає думкою понад хмари. Його колеги по Центральній Раді мало відрізнялись від нього — здебільшого такі самі теоретики без досвіду роботи у державних структурах, без досвіду командної роботи. Але ж Україна — це не лише прапор, герб і гімн, не лише вишиванки і шаровари. Україна — це ще заводи, залізниці, дороги, поля, банки, гроші, багато грошей, які завжди швидко закінчуються, це тисячі сіл, сотні міст та кілька губерній, які треба втримати під своїм впливом і наводити там порядок. А ще це більшовики біля кордонів, які тільки й чекають, щоб напасти, і союзники-німці на вулиці, яким треба хліб, і то якнайскоріше. Центральна Рада не мала жодного поняття, як з усім цим упоратися.

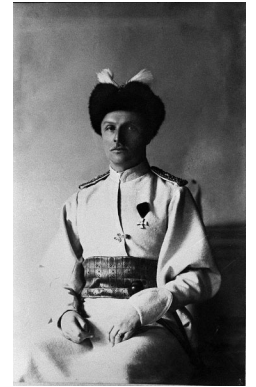

Про те, яким був тодішній український уряд, свідчить одна подія. В ніч з 24 на 25 квітня 1918 року з власної квартири в Києві невідомими особами був викрадений мільйонер, голова Київського банку зовнішньої торгівлі, член фінансової комісії Центральної ради Абрам

Добрий — людина, через яку проходили усі фінансові операції німецьких військ з Рейхсбанком! Доброго вивезли в Харків та замкнули в готелі, звідки потім звільнили за 100 000 рублів. Вивозили його державним вагоном, під державною охороною, згодом з'ясувалось, що за цим викраденням стояли вищі урядовці Українського уряду. Німецький командувач генерал Герман фон Ейхгорн видав наказ: кримінальні злочини на території України вибірково могли підлягати німецькому військово-польовому суду. Всеволод Голубович, голова українського уряду, прилюдно висловив обурення цим наказом. Тобто, кинув камінь у город тих, від кого залежала безпека і спокій України!

Німці вирішили взяти ситуацію у свої руки та влаштували зміну влади. Отже, 29 квітня в приміщенні Київського цирку, де проходив з'їзд хліборобів, на який зібрались представники від селян усіх українських губерній, заколотники подали пропозицію скинути Центральну Раду і проголосити гетьманом України генерала Павла Петровича Скоропадського, який з цієї нагоди прибув до цирку. Одразу після цього натовп рушив на Софійську площу, де Скоропадського урочисто благословив православний архієпископ Никодим. У ніч на 30 квітня прихильники новообраного гетьмана зайняли усі урядові та військові будівлі. Центральну Раду було розігнано.

Павло Скоропадський походив з козацького старшинського роду, з дитинства захоплювався українською історією і, хоча служив цареві, та розумів, наскільки різні народи українці з росіянами. Воював у російсько-японській війні, відзначився у Першій світовій, командував армійським корпусом, у якому провів українізацію, а коли війська почали розбігатись, спромігся зберегти кілька підрозділів, з якими вдало обороняв Київ з півдня. Згодом він передав командування своєму товаришеві Якову Гандзюку та почав набирати загопи добровольців, щоправда, невдало. Скоропадський мав великий досвід в управлінні, чудово знав німецьку (це взагалі була його перша мова), тож німці вирішили зробити його правителем України — ефективним і водночас слухняним.

Це був не перший випадок, коли німці грубо втручались в українські справи. Не так давно німецьке командування конфліктувало з полковником Болбочаном, який визволив від більшовиків Крим: українців змусили залишити півострів. Отже, ж українські вояки були вдячні союзникам за допомогу, проте почали ставитися до них з недовірою. Невдовзі перед заколотом німці роззброїли щойно набрану дивізію синьожупанників.

І ось, коли німці фактично змінили владу у ручному режимі, Січові стрільці, які стояли у Києві, побачили у цьому наступ на українську незалежність.

Дашкевич писав:

«Поміщики, які майже усі були росіянами або русофілами-малоросами, не хотіли примиритися з втратою своїх земель. Власники фабрик, копалень, великі торговці не хотіли миритися з обмеженнями, які принесла революція. Вони робили все, щоб повалити український уряд. Німці хотіли прибрати Україну у свої руки та настановити такий уряд, який вповні виконував би їхні бажання».

Звісно, як то завжди буває у великій політиці, все було не так просто. Від німців залежала безпека України, від торговців та промисловців — економіка, від поміщиків — кількість засіяних земель. Але Дашкевич не був політиком — він був військовим. До того ж, дії німців дійсно виглядали як відверте хамство, а гетьман — як їхня маріонетка.

Завадити заколоту стрільці не змогли: їх було 3000, а німців — 30000. Але коли Скоропадський запропонував стрільцям вибір: служити йому, перейти під команду німців або розпустити полк — командири Коновалець та Мельник обрали останнє, і Дашкевич з ними погодився. Полк Січових стрільців, який боронив Україну у багатьох боях, припинив своє існування — і з ним батарея Дашкевича. Німці, відзначивши, що батарея у зразковому стані, не гірша за німецькі, забрали гармати

та коней, які Дашкевич з такими пригодами збирав від Києва до Сарн. Щодо самих стрільців та гармашів, то вони розуміли, що гетьман гетьманом, німці німцями, а російська загроза нікуди не поділася і Україну треба захищати.

Дашкевич згадував:

«Ми служили у своєму війську, у своїй державі і не хотіли вертатися до австрійської армії. Нарада старшин постановила, щоб стрілецьтво залишилось на Великій Україні, бо це прийде час, коли стрільці будуть потрібні».

Коростишевських семінаристів Дашкевич відправив додому, щоб вони завершили освіту. Їхати ніхто не хотів, проте Дашкевич запевнив, що в разі потреби їх одразу покличуть. Лише тоді хлопці погодились. Лише найстарший з них, Олексій Пилькевич, таки лишився з стрільцями, які майже усі, у тому числі й артилеристи, відправились на східні кордони України, де стояв корпус Чорних Запорожців. Тоді був Великдень, і Роман Дашкевич згадував:

«Побажав усім гарматникам при свяченому яйці усього найкращого, а найважливіше одного — щоб якнайскоріше ми зійшлися знову разом при наших гарматах та й знову здобували славу при гукі гармат».

Гетьманці хотіли затримати артилеристів і навіть відправили до них озброєний загін. Проте командиром загону виявився колишній начальник станції Коростень, який усього три місяці тому допомагав Дашкевичу шукати гармати і замки до них, то ж він «гарно поздоровив» Дашкевича, «значуще усміхнувся» і — відійшов. Горизонтальні зв'язки — без них українського війська б не було!

Дашкевич з товаришами спустився до Канева, поклонився могилі Шевченка, і попрямував на Олександрівськ, нинішнє Запоріжжя. До речі, у той самий час там розташовувався легіон Українських Січових стрільців, той самий, біля витоків якого він стояв. Разом з ними перебував ерцгерцог Вільгельм Габсбург, член австрійської імператорської родини та щирий український патріот. Невідомо, чи зустрівся Роман Дашкевич з земляками, проте запорожців там уже точно не було — вони відправились під самий кордон, у Слов'янськ. Туди й попрямували і сам Дашкевич, і його гармаші.

Корпус запорожців постав із залишків українських полків 1917 року, які під час більшовицького нападу реорганізувалися та спромоглися розбити Червону армію під Бердичевом, потім тримали оборону на Волині та визволяли Лівобережжя. Батарея Дашкевича увійшла до Запорізького легкого гарматного полку та стала у селі Райгородок. Своїх гармат вона не мала. Командування корпусу просило в гетьмана гармати, але гетьман не давав. Німці не хотіли озброювати українську армію. Тож гармаші Дашкевича тренувалися при гарматах запорізької батареї імені сотника Савицького, який поліг у боях під Бердичевом.

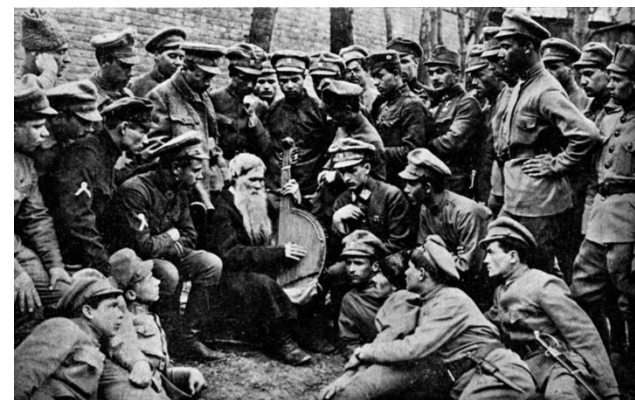
Стояла гаряча степова весна, за якою прийшло не менш гаряче степове літо. Дашкевич згадував:

«Населення східних окраїн України над Донцем і Гайдаром полюбило стрільців. Вечорами гармаші ходили по селі, співали пісні або читали книжки. Появлялися у селі “вулиці”, де сходились хлопці та дівчата, приходили туди й гармаші. Гармаші вчилися слобідських пісень, а місцеві хлопці й дівчата — стрілецьких та галицьких».

З Райгородка гармашів перевели до Сватової Лучки, а потім до Білокуракіна, над «прекрасним великим Айдаром», у якому гармаші залюбки купалися між тренуваннями, читанням книжок та спілкуванням з місцевими хлопцями і особливо дівчатами.

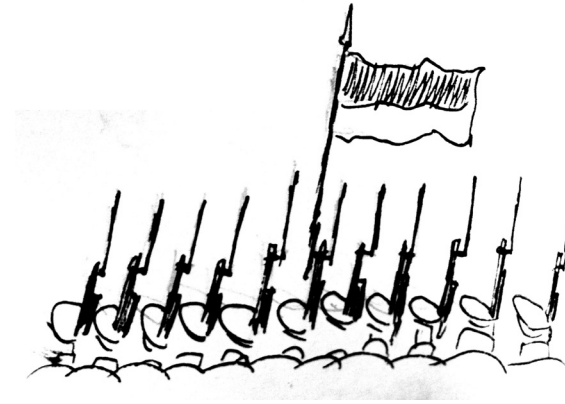
Єдине засмучувало стрільців: вони бачили, як на Дон їдуть ешелони з білогвардійцями — у новій амуніції та з новою зброєю, яку отримали від Скоропадського. Для українського війська український гетьман зброї не мав, та й гроші платив через раз. Запорізький корпус за наказом гетьмана стягнули до дивізії, бойових заслужених командирів замінили на нових, приїжджих, які не мали симпатій ані до стрільців, ані до запорожців. Усе це наводило українських вояків на роздуми, і то дуже неприємні.

Тим часом колишній командир Січових стрільців Євген Коновалець вів переговори з Скоропадським, і той таки погодився на відродження стрілецького полку у Білій Церкві під Києвом. Тож Дашкевич отримує від Коновальця телеграму:

«Усі до Білої Церкви». Начальство почало відпускати гармашів у Білу Церкву. Хлопці раділи, що їхній полк возз'єднається, та водночас — сумували, що покидають Айдар і Донець, місцеве товариство і романтичні дикі неорані степи.

Зате тут було простіше вибивати амуніцію — Київ був неподалік. Дашкевич поїхав у столицю і зрозумів, що порядки там вже не ті: амуніцію, зброю та припаси видавали німці, щоб отримати дозвіл треба було заплатити чималий хабар, та й навіть тоді коней видали замало й усі вони були напівмертві. Але то нічого: коней почали відгодовувати, гармати привели до ладу, і невдовзі Роман Дашкевич знову стояв на чолі повноцінної та належним чином озброєної батареї. І то було дуже вчасно. За кілька днів після першого польового тренування до січовиків надійшли страшні новини: гетьман Скоропадський оголошує про об'єднання з білим рухом. Україна мала зникнути як самостійна держава та стати частиною майбутньої відродженої Росії.

Глава 6

Повстання

Павло Петрович Скоропадський був талановитим керівником, організатором та дипломатом. Більш того, він розумів, яка то складна справа — управління державою. І так, він любив Україну і щиро намагався зробити все, щоб навести у ній порядок, піднімати економіку та розвивати культуру. Він був прагматик та технократ, тому міг узяти до своєї команди і ідейного українця, і росіянина — аби вони сумлінно виконували свою роботу, аби міністр транспорту налагоджував роботу залізниць, міністр фінансів дбав про збагачення країни, а поліція (вона тоді називалась Державна Варта) карала злочинців. У його кабінеті міністрів працювали і зросійщені

нащадки козацьких родів, такі як Лизогуб чи Дорошенко, і син Павла Чубинського, автора слів українського гімну. Він запроваджував українську мову в усі галузі суспільного та державного життя, але робив це поступово. А ще він відкрив у Києві Український театр, допомагав засновувати школи кобзарів, українські загальноосвітні школи та гімназії. Його зусиллями Український народний університет у Києві отримав серйозну структуру і державний статус, і за його зразком був відкритий подібний університет у Кам'янці-Подільському, кілька інститутів в Києві та Одесі. Ще гетьман заснував Академію Наук

України на чолі з славнозвісним професором Вернадським. Ще за його часів почалась робота по заснуванню українського Національного Музею, за зразком того, що відкрив у Львові митрополит Андрій Шептицький. Зараз це художній музей на вулиці Грушевського. А ще він повідкривав посольства ледь не в усіх країнах-союзниках Німеччини. Карти «Земля і народ України» друкувались по Європі — так само, як і листівки. Європа звикала до того, що українська держава існує.

Проте недарма Ліна Костенко писала: «Я знаю грамоту свободи — її підписують мечі». Держава існує, доки на її сторожі стоїть армія. Своєї армії в Українській державі майже не було. Синьожупанників німці роззброїли, дивізію сірожупанників почали роззброювати, нові полки утворювати не давали. Згодом гетьман наважився створити свою дивізію, її називали сердюцькою, проте виходило не дуже — адже гетьман брав на службу офіцерів-росіян, байдужих до української ідеї. Були ще Чорноморський кіш у Бердичеві та низовий кіш у Могилеві — по 400 козаків. Запорізький корпус стояв далеко над Доном і йому постійно скорочували забезпечення. Січові стрільці ледь збереглися стараннями Коновальця та Дашкевича. Гетьман і його держава спирались на німецьку та австро-угорську

армії. А ці армії вимагали хліба, щоб відправляти його до Австрії та Німеччини, хотіли його багато, більше ніж могли дати селяни. Де-не-де доходило до селянських повстань, придушити які було інколи тяжко, інколи — неможливо. З повсталих селян створювались цілі невеличкі війська на чолі з народними отаманами.

Проте головною проблемою для гетьмана стало те, що наприкінці жовтня 1918 року стало зрозуміло, що Австро-Угорщина та Німеччина програють війну. Більш того, вони виходять з війни знекровленими, знесиленими і взагалі припиняють своє існування як імперії і як монархії. Німеччина втрачала території і ставала республікою. Австро-Угорщина розпадалася на кілька національних держав. Німецькі та австрійські війська на українських теренах швидко втрачали дисципліну та поступово вертались додому. Радянська Росія одразу проголосила, що більше не визнає Брестський мир і має право робити все, що захоче — тобто, спробувати знову захопити Україну. Поляки вже окупували Холмщину та Підляшшя, румуни — Буковину, французи висадили десант в Одесі.

У світовій війні перемагала Антанта — союз Британії, Франції та Росії. Звісно, Російська імперія припинила своє існування, проте був Білий рух командирів, яких англійці з французами вважали правонаступниками імперії і надавали

їм підтримку. Отже, щоб отримати допомогу від Антанти, Скоропадський мусив домовлятися з білогвардійцями. Ще один момент: українських військ у державі гетьмана майже не залишилось, а от колишніх російських солдат і офіцерів в одному Києві було кільканадцять тисяч — і тих, хто пережив більшовицьку навалу, і тих, хто перебрався до Києва вже за гетьманату — тоді взагалі з червоної Росії люди тікали до України тисячами. Цих росіян теж треба було якось переманити на свій бік.

І ось гетьман Павло Петрович Скоропадський наважується на радикальний крок — 14 листопада 1918 року він підписує Грамоту-маніфест до українського народу, в якій проголошує, що бере курс на об'єднання з Білим рухом і що Україна має стати частиною майбутньої федеративної Росії. Тоді ж, у листопаді 18 року, він формує новий, уже проросійський кабінет міністрів. У війську, яке щойно почало формуватись, починаються антиукраїнські заходи, та й поза військом росіяни починали утискати українців.

Сам гетьман згадував:

«Началось неистовство, гонение на все украинское, арест украинцев, иногда вполне умеренных, начали выбрасывать бюсты Шевченка и разбивать их. В эти дни люди совершенно спокойные, еле-еле признающие себя украинцами, приходили ко мне и возмущались».

Цей крок став для Скоропадського фатальним. Раніше українські війська терпіли його, бо розуміли, що на ньому тримається українська державність. Тепер, коли він цю державність знищив власноруч, проти нього обернулись усі — і селяни,

і політичні партії, і українські військові. Симон Петлюра зайшов у Білу Церкву та видав універсал до українського народу з закликом до повстання. До Петлюри одразу приєдналась новостворена сірожупанна дивізія, чорні запорожці, народні отамани — і Січові стрільці, у тому числі й батарея Романа Дашкевича.

Тут Дашкевич згадав про семінаристів з Коростишева, який був відносно недалеко, і відправив до них гінця. В Батарей був повий комплект, проте коли хлопці від'їжджали додому, Дашкевич обіцяв, що покличе — і дотримав слова. Дотримали і коростишевці — на другий день усі вони були у Білій Церкві, крім одного, який захворів. Більш того, вони привезли з собою ще десять новобранців! Стрільці-піхотинці жартували, що батарея викликала резерви!

Тоді ж через Білу Церкву рухались ешелони з австрійськими та угорськими військами, які вертались додому. Січові стрільці їх зупинили, роззброїли, забрали коней, рушниці та набої. Ті не заперечували — їхня війна вже закінчилася. Харчі, особисті речі стрільці не чіпали, а офіцерам лишили особисту зброю. Тепер можна було готуватись до походу на Київ. Знову, як і рік тому, вантажили гармати у вагони, роблячи амбразури у передніх стінах, за вагонами чіпляли паротяг, а за ним — вагони з піхотою. Перед виступом до стрільців завітав Петлюра, який звернувся з промовою:

«Можє, в декого є сумніви, чи горстка Січових стрільців зможе перемогти гетьманські війська, московських добровольців чи німців, але ми мусимо йти у бій, щоб показати перед історією, майбутніми поколіннями і перед світом, що Україна так без бою, без пострілу не погодилася на втрату своєї самостійності. Але я вірю, що ми перемаємо. Інші народи були у кращому положенні, коли здобували свою державу, бо мали свідомий народ, а ми будемо водночасно і націю, державу».

Виступити проти гетьмана, підняти повстання, було нелегким кроком, і потім у своїх спогадах Дашкевич багато писав

чому саме він з Петлюрою та Січовими стрільцями наважились на це:

«Чи міг Скоропадський вимагати від Січових стрільців, запорожців, гайдамаків, які боронили самостійність України у січні-лютому 18 року під Полтавою, на вулицях Києва, під Крутами, під Бердичевом, від Житомира до Сарн і назад до Києва, щоб вони тепер воювали за відновлення великої Росії, яка так само буде гнобити Україну, як гнобила починаючи від Переяславської Ради? Чи міг гетьман жадати, щоб українці стали біля нього, як він віддавав Україну у неволю Росії? На таку декларацію могла бути лише одна відповідь — повстання».

Сучасні дослідники часто звинувачують Петлюру в тому, що його повстання послабило Україну перед обличчям більшовиків. Дашкевич, нібито передбачаючи їхні закиди, писав:

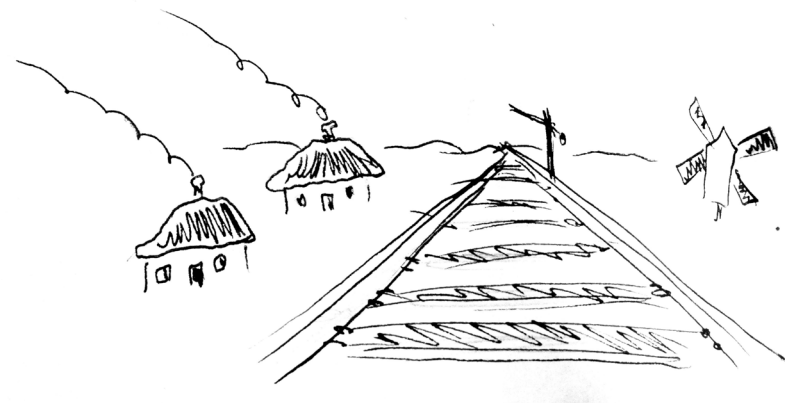
«Якби не Скоропадський, то у листопаді 18 року була б уже українська армія у складі вісьмох корпусів піхоти і чотирьох дивізій кінноти — їх уже почали організовувати, вже були призначені генерали. Були б сильні Січові стрільці, запорожці, синьожупанники, сірожупанники — проти такої сили тодішня червона і біла Росія були безсильні. За часів Скоропадського організація війська не просувалася вперед — і це за 6,5 місяців спокою. Усунено старшин-українців, а призначили москалів, які зовсім не поспішали організовувати українське військо. Синьожупанників роззброїли німці, а сірожупанників гетьман розпустив».

Тобто, єдиними боездатними військами на той час в Україні були війська, які очолили тодішню акцію: «Ні капітуляції». Якби не повстання, більшовики все одно напали б на Україну після відходу німців, і зустріла б їх та сама кількість вояків.

Гетьмана боронила лише сердюцька дивізія, яка не палала бажанням гинути під кулями. Сердюки масово тікали або переходили до Петлюри. Скоропадський оголосив мобілізацію російських офіцерів, яких, знов-таки, в Києві було багато — але

бажаного наслідку це не дало. Гетьман згадував, що незважаючи на усі загравання з київськими росіянами та емігрантами, майже ніхто не хотів брати до рук зброю. Тим часом Петлюра заслав до Скоропадського парламентерів, котрі просили про якийсь компроміс — але гетьман їх не слухав. Він відправив війська, скільки знайшов з сердюків та російських добровольців, щоб придушити повстання. Тим часом повстанці зайняли Білу Церкву, потім Фастів, потім перші загопи Січових стрільців зайняли Мотовилівку під Васильковом. Туди ж, на Мотовилівку рушили гетьманські війська і там відбувся бій який вирішив долю уряду Скоропадського.

Глава 7

Знову Києві

18 листопада на Мотовилівку пішим маршем вийшли загони Скоропадського — 600 офіцерів-росіян, 700 піхотинців та 200 кіннотників сердюцької дивізії і бронепоезд. Командував ними генерал-росіянин князь Святополк-Мірський. Проти цього півторатисячного війська Січові стрільці мали близько 300 піхотинців, 5 кулеметів та одну гармату, якою командував сам Роман Дашкевич. На чолі усього з'єднання став сотник Федір Черник, який розробив план: стрільці рухаються з боків, а в центрі йде потяг, облаштований так, як завжди робив Дашкевич: посередині — паротяг, попереду — вагон з амбразурою у передній стіні і гарматою всередині, позаду — платформа з кулеметами, на якій теж сиділи піхотинці. У лютому 1918 року міста брали так: потяг з гарматою заїжджав на станцію першим, гармата приголомшувала ворога, а далі вже піхота десантувалася і захоплювала станцію. Подібним чином зробили і тепер: імпровізований бронепоезд Дашкевича рушив першим, а піхота наступала під його прикриттям.

Традиційна тактика бою така, що артилерія прикриває піхоту. Тобто, піхота атакує, а ззаду стоять гармати і стріляють, або, як кажуть зараз, «насіпають» через голови. Виходить так, що гармати у безпеці, а піхота йде уперед. Дашкевич зробив інакше: він поставив гармату на потяг і пустив перед піхотою, щоб захистити стрільців від ворожого вогню. Це було ризиковано, зазвичай так не робиться, але цього разу воно спрацювало.

О 9-й ранку на гетьманському бронепоезді помітили наближення стрільців і почали стріляти, але без успіху. Російські офіцери вишукались у розстрільні лінії та рушили в атаку. Черник з двома кулеметниками десантувався з платформи та відкрив вогонь по офіцерах. Ті залягли та почали відстрілю-

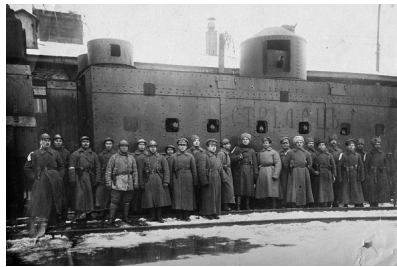
ватись з кулеметів. Тим часом стрільці на обох флангах б'ються з сердюками, яких було значно більше, а Дашкевич веде артилерійську дуель з гетьманським бронепоездом. Коли в стрільців почали закінчуватись набої, прийшло підкріплення — кілька десят січових стрільців, 4 кулемети і ще одна гармата у вагоні — в стилі Дашкевича. Тим часом сам Дашкевич спромігся вивести зі строю ворожий бронепоезд і командує машиністові рушити уперед. Його потяг врізається у гущу сердюцького резерву і знищує ворога вогнем. Тоді ж стрільці рушили в атаку по усьому фронті, до них приєднались гармаші на чолі з Романом Дашкевичем та Олексою Пилькевичем. Сердюки розбіглись, а російські офіцери майже усі загинули у бою. Бій тривав 6 годин. На полі бою лишилося 600 вбитих гетьманців, січові стрільці втратили 17 чоловік вбитими і 22 важкопораненими. Смертельну рану дістав і Черник. Під вечір повстанці зайняли Васильків.

Бій під Мотовилівкою, у якому пів тисячі стрільців розбили утричі переважаючі ворожі сили, підняв бойовий дух січовиків і, попре заслуги самовідданого Черника, головним героєм бою був сотник Роман Дашкевич та його гармаші — саме вони вирішили успіх цього бою, і тим самим усього наступу на Київ.

Дашкевич потім згадував, що коли він прибув до штабного вагона Євгена Коновальця, командира Січових стрільців, той наказав йому лягти та виспатись у його ліжку — справжньому ліжку, на подушці, під ковдрою. Той відмовлявся, хотів,

як завжди, спати при гарматах, серед своїх солдат, але Коновалець його не відпустив. Довелося спати по-панськи!

Після Мотовилівського бою стрільці заволоділи Васильковом та підійшли під Київ. Дашкевич дав кілька пострілів з гармат по станції Пост-Волинський — не прицільно, а лише, щоб кияни чули, що стрільці вже недалеко. Російські офіцери спротиву більше не чинили, сердюки розбігались — натомість Петлюра оголосив мобілізацію, і до його війська приставали нові вояки. Незабаром під Києвом стояло близько 50 тисяч солдат Української Народної Республіки — січовики, запорожці, народні отамани та новобранці. Білогвардійці з Одеси відправили на допомогу гетьманові ешелон — попереду бронепоезд, позаду — вагони з піхотою. Залізничники, які майже усі одразу підтримали Петлюру, попередили січовиків про це, і стрільці зробили засідку. Вагони з піхотою спромоглись утекти, а бронепоезд стрільці захопили. Так артилерія Дашкевича обзавелась справжнім бронепоездом, який охрестили «Січковий стрілець».

А ще у Василькові стрільці організували кілька нових батарей, і тепер Роман Дашкевич стояв на чолі цілої гарматної бригади, яка складалася з семи батарей.

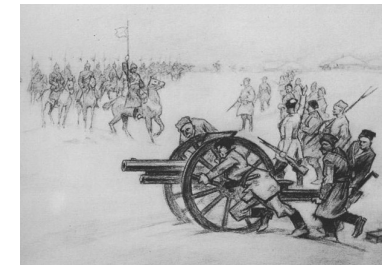
Брати українську столицю з боєм Петлюра не хотів — там усе ще стояв величезний німецький корпус, який бажав лише повернутися додому. До того ж, проливати українську кров ніхто не хотів. Та й не було в тому сенсу, адже час працював на користь Директорії. Владу Директорії, так називався новий уряд, почали визнавати по всій Україні, в усіх українських містах та селах, і тепер держава Скоропадського обмежувалась лише Києвом. Гетьман намагався кликати на допомогу білих або французькі війська, які висадились в Одесі, і врешті-решт утік з Києва разом з німцями. Життя своє він закінчив у еміграції, очолював українську організацію, десь викладав,

намагався впливати на німецьку політику щодо України, але виходило в нього мало що. Навесні 1945 року він був смертельно контужений під час нальоту на Берлін авіації союзників.

14 грудня почався наступ на Київ. Залишки гетьманців намагалися стріляти з гармат, але батареї Дашкевича швидко змусили їх замовчати. Кілька поодиноких перестрілок трапилося на вулицях, але загалом Київ було здобуто без опору. Гетьманських прихильників відпустили, хтось із них записався до армії Петлюри.

15 грудня 2018 року у Києві на Софійській площі відбувся урочистий військовий парад, який приймав полковник Євген Коновалець. Через кілька днів парад повторився — з тимчасової столиці у Вінниці до Києва прибула Директорія. Тоді під оплески киян по Софійській площі продефілювали усі стрілецькі батареї. Потім були урочисті зустрічі з містянами, вітання та промови — проте на лаврах ніхто не спочивав. Дашкевич упорядковував свою бригаду: діставав припаси, коней, одяг, обладнував житло гармашів у колишній артилерійській школі, батареї знову їздили у кадетський гай на навчання. І з усіх сил наводив у бригаді дисципліну. Він потім згадував:

«Військо при облозі Києва було нашвидку організоване. Потрібен був час, щоб навести дисципліну. Дано наказ для батареї, щоб нікому не вільно мішатись у не свої справи, не вільно нікого арештовувати — і таки дійсно не було випадку, щоб гармаші когось арештовували.»

Заборонено було улаштовувати бенкети, пиятики — як гармашам-рядовикам, так і старшинам. Була війна, не було

так весело, щоб уряджувати бенкети. Заборонені були старшинські кухні. Старшини повинні були дбати, щоб загальні кухні варили добре для рядовиків і для старшин. Зроблено це тому, щоб не дати причин для ворожої агітації».

Січові стрільці, і особливо гармаші, завжди були зразком дисципліни та військового братерства — тож новобранців швидко привчали жити за тими самими законами. Дні після визволення Києва були, мабуть, найкращими у житті Дашкевича.

Принаймні Різдво 1919 року було найрадіснішим за усе життя. На Різдво 1919 видано святочні приділи, щоб кожна батарея уладила різдвяну вечерю на традиційний український лад — з борщем, варениками, кутею, голубцями. У кожній батареї були уставлені столи, за які засіли старшини й рядовики. В кожній батареї була прикрашена ялинка, а в куті — сніп-дідух. Кожна батарея чекала з вечерею на прихід командира бригади, і командир не забув ні про кого. Потім він згадував:

«Пізно вночі засів до вечері і штаб бригади всі разом — командири батарей, старшини й рядовики. Не засіла до вечері 5-та батарея, бо вона була на фронті під Одесою у групі отамана Григорієва, і 1-ша батарея, яка мала вартову службу в казармах. Я ходив від батареї до батареї і бажав гарматникам всього найкращого в життю. Щоб ми державу укріпили, щоби дочекали миру та могли працювати для своєї нації під проводом свого уряду на славу Україні. Ці свята за весь час війни видалися найкращими, це наче нагорода на всі інші

літа, бо це святкував я у своїй державі як вільний жовнір свого війська. Пізно вночі ще відзивались коляди, і були то коляди з цілої України, від Тиси аж по Кубань...

На другий день, у полудне на Різдво вітали ми у наших казармах головного отамана Пет-

люру, який приїхав побажати стрілецьким гарматчикам веселих свят».

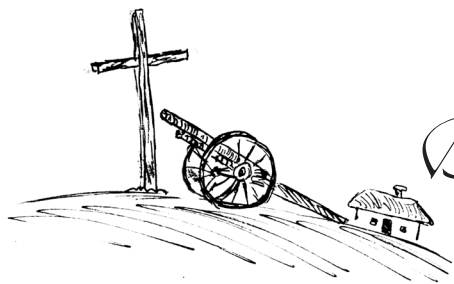
Ще одним подарунком з неба був Акт Злуки, коли УНР і проголошена у Львові Західноукраїнська Народна Республіка оголосили про своє об'єднання — об'єднання українців Сходу і Заходу під одним прапором, в одній державі. Про цей день Дашкевич згадуватиме не раз і не два, а на кінохроніці святкування Акту Злуки його можна побачити праворуч від Петлюри.

А ще про ті часи Дашкевич писав так:

«Миру було потрібно хоча б до весни. Не тільки для війська, але, о Боже, ще більше було потрібно бодай кілька місяців спокою для цілої Української народної республіки, щоб запровадити лад у цілій державі. Армії, ще до того, на фронті, тяжко вдержатись, коли заплілля не має порядку».

Але навіть місяця спокою український уряд не мав. Як тільки німецькі та австрійські війська почали вертатись додому, більшовики знову напали на Україну. Не маючи часу на налагодження економіки, зв'язку між регіонами, дипломатії, а головне — дисципліни у війську, українська держава знову мусила відбиватись від Радянської Росії.

Глава 8

Відступи і наступи

Як тільки німці з австрійцями почали виходити з України, Росія у листопаді 1918 року знову відновила війну проти України, наголошуючи при цьому в офіційних повідомленнях, що це не російські війська, а повстанці «українського радянського уряду, який є цілком незалежний». Майже через століття їх правонаступники у 2014 році вчинили так само — здійснили військове вторгнення на сході України, розказуючи всьому світу, що то є громадянська війна між російськомовними та україномовними верствами населення країни.

Знову, як і рік тому, з півночі та сходу рушили армії, за чисельністю більші ніж у 1917 році. Червоні наступали з Чернігівщини, з Білорусі та з Курську. 50-тисячна українська армія була замала, щоб стримати цю навалу. До того ж, у цій армії бракувало дисципліни, адже попре усі старання Петлюри, Коновальця й Дашкевича, швидко привчити озброєних людей чітко виконувати накази не виходило. Окрім того, перед лицем переважаючих більшовицьких сил багато хто тікав або, й переходив на бік ворога. Та й у тилу багато хто вірив, що комуністи побудують їм обіцяний рай на землі.

Дашкевич писав:

«Треба дуже виробленого народу, щоб зрозумів, що Вітчизна є у небезпеці і треба робити все, щоб ворога, мимо невдач, таки розбити. Український народ до таких вироблених не належав».

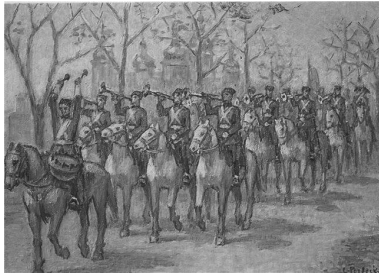

Одне діло — це коли новобранець приходиться у військову частину, де вже існує дисципліна, діють статутні положення, вже сформовані свої писані й неписані правила й традиції. Однак зовсім інша справа, коли цих новобранців настільки багато, що швидко вишколити, перекроїти їх неможливо. Це стає викликом для військового підрозділу. У 2014 році Збройні сили України стикнулися з хвилями мобілізації, коли армійські лави поповнилися великою кількістю призваних з цивільного життя чоловіків, не бажаючих дотримуватися військової дисципліни. З часом командири навчилися давати собі з ними раду, однак у 1918 році нерідко відлік йшов на години й у війську не було переважаючого кістяка з мотивованих військовослужбовців-контрактників.

У Петлюри, Коновальця, Дашкевича часу не було. Менше місяця пройшло зі вступу у Київ та створення Дієвої Армії УНР. Доводилось воювати тим озброєнням, яке було у наявності. Дехто бився як справжній герой, дехто тікав. У найкращі часи бригада Романа Дашкевича складалася з 6 полків по 3 батареї, загалом 84 гармати, 3000 стрільців, 3000 коней, 300 старшин, два бронепоезди — більша половина усієї української артилерії. Галичани та східняки, католики і православні, офіцери — здебільшого кадрові, російської служби. Було троє поляків, один грузин, один татарин, один прибалтійський німець, один француз. Незважаючи на таку різношерстість, дисципліна у бригаді була зразковою.

Дашкевич згадував:

«Серед рядовиків та старшин не було військових злочинів, а навіть дезертирів було дуже мало. На кожному кроці були не комісари, а старі стрільці-гарматчики, які вважали за свій обов'язок пильнувати батареї. Я мав 26 років, як командант бригади, старшини у бригаді були старші за мене: одному під 60, другому під 50, третьому під 40. Майже усі команданти — кадрові військові російської служби, спеціалісти в артилерійському ділі, та все відносилися до мене, 26-літнього, з найбільшою пошаною та виконували усі накази».

Проте навіть у такій зразковій бригаді траплялись сумні випадки. Один сотник намагався перевезти до більшовиків цілу батарею — гармати ледь устигли відбити, а сам зрадник утік. Під Броварами після тижня запеклих боїв розбіглись гармаші 4 батареї Олексі Пилькевича, одного з коростишівців. Ще втік один з старшин — француз Руссе. Що ж казати про інші частини! Один за одним переходили до ворога народні отамани. Військо на очах втрачало силу. Доводилось відступати, і 5 лютого 1919 року український уряд знову залишив Київ та перебрався до Вінниці. Гармаші Дашкевича до самого кінця прикривали відступ, а останньою залишила столицю кіннота Січових стрільців.

Новий фронт утворився між Києвом та Житомиром, але «совети» продовжували наступ. У той самий час війна почалась на західних кордонах: поляки наступали на Галичину й Волинь (де вже була Західноукраїнська Народна Республіка). З бригади Дашкевича до Галичини було передано два гарматні полки, а від корпусу Січових стрільців — два броньовики, один із яких був названий на честь сотника Черника.

Українське військо продовжувало воювати. У березні 19-го розпочався контрнаступ по лінії Житомир-Бердичів-Козятин. Зокрема, корпус січовиків наступав на Бердичів, і в ньому було

9 батарей з бригади Дашкевича. Бої точилися кілька тижнів, одного разу стрільці навіть увійшли у місто — але ненадовго. Совети кинули у бій матросів, і стрільці не витримали. Останніми відступали гармаші.

Тим часом поляки, діставши від французів добру армію під проводом генерала Галера, вибили українців з-під Львова та почали наступ на Волинь, де захопили багато українських військових ешелонів. Гарматна бригада залишилась без запасу набоїв. Знов українці мусили відступати, і невдовзі наша держава звузилася до кількох районів на Волині.

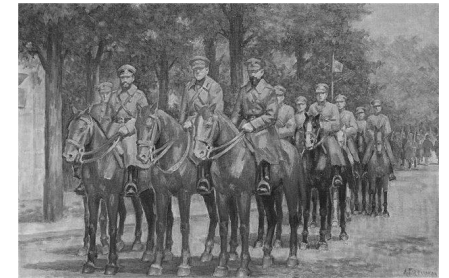
Тим часом на захоплених совітами теренах почались селянські повстання. Дашкевич згадував:

«Совети грабували села, накладали непомірну заготовівлю збіжжя й худоби. Селяни повставали, а совети відправляли війська на придушення бунтів. Заблисла надія у війську на успіхи, думали, що запалає загальне повстання — та так не було. Селяни виганяли советів з своїх сіл, але далі йти не хотіли. Були й більші повстання — але співпрацювати з штабом ніхто не хотів».

Проте повстанці все ж таки відволікали на себе частину Червоної армії. Петлюра скористався з цього та уклав з поляками перемир'я, наприкінці травня зібрав сили для нового наступу та спромігся звільнити частину Поділля. Потім знову відступ, і знову наступ — Петлюра зміг домовитись з кількома повстанськими командирами про взаємодію.

Дашкевич згадував:

«Для гармашів то була тяжка війна, бо війна рухома. Батареї змінювали позиції інколи кілька разів на день, але настрий був гарний, як звичайно під час війни, коли воно йде упе-

ред. Бої йшли завзяті та вперті. Червоні москалі хотіли знищити зовсім армію УНР, підвозили все нові частини та кидали їх у бій. Серед цього бурхливого воєнного періоду приходилося гармашам переживати часи перемог і часи поразок, наступів та відступів.

Що могло відірвати гармаша від

батареї? Він нині тут, завтра там. Роками не був вдома і вже звик до того? У найтяжчих часах присвічувала гармашеві віра, що та війна принесе-таки волю Україні. Не раз ворог наступав, але шрапнелі, гранати затримували ворожі лінії. Гарматний вогонь промощував у наступі дорогу піхоті, нищив ворожі окопи, кулеметні гнізда, примушував ворожі гармати мовчати. Сила гармат збуджувала віру у перемогу, і, мимовоєнних невгод, а часом і голоду, давала гармашеві вдоволення.

Гармаш Січових стрільців був завжди краще одягнений. На комірці блюзки-френча пишались червоні відзнаки з золотими буквами СС і гарматними гирлами, на шапці пишався золотий Володимирів тризуб, при боці — револьвер або шабля, на плечах короткий кавалерійський кріс. Стрілецький гармаш витримував ворожі наступи, студінь та спеку, він вірив в ідею, вірив, що здобуде Україні державність і волю».

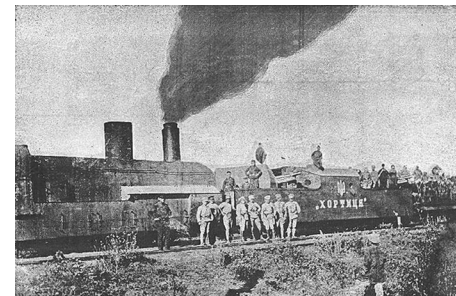
У липні 1919 року поляки вибили з Галичини Українську Галицьку Армію, створену для захисту ЗУНР. Її генерал Мирон Тарнавський уклав союз із Дієвою Армією УНР, і разом вони рушили у новий наступ на Київ та Одесу — 85 тисяч регулярного війська та 15 тисяч повстанців.

Дашкевич згадував:

«Придняпрянци й галичани, перевтомлені боями, погано зодягнені, мали мало набоїв — проте якимось відродилися. Військом опанувало одушевлення. Усі виконували накази дуже

радо, а коли прийшли перші перемоги, то забули про втому, не зважали на переешкоди, і не просто переслідували ворога, а просто догнали його і летіли уперед».

Цікавий момент: в Українській Галицькій Армії було кілька єврейських підрозділів, і у Бердичеві вони провели вдалу мобілізацію серед місцевих євреїв. Потім, наприкінці війни багато хто з колишніх українських солдат-євреїв отримав благословення від командування та подався у Палестину, щоб здобувати там єврейську державу. Загалом, єврейське питання було для молоді української держави досить важливим і досить болючим. Народні отамани часто робили єврейські погроми — згадати хоча б страшний погром у Проскуріві, проведений отаманом Семесенко, якого Петлюра засудив до страти — і він таки був страчений. Петлюра як міг намагався дисциплінувати своє військо, допомагав євреям створювати загони самооборони, спілкувався з цього приводу з сіоністами, мав навіть окреме єврейське міністерство. Антисемітом його зробила радянська пропаганда — недарма Шварцбарда, вбивцю Петлюри, який був, дивлячись по усьому, щирий та відважний і дійсно вірив у вину українського провідника, захищали у Парижі радянські правники. Ну, і знов-таки, все зводилося до проблеми, яку з самого початку окреслив Дашкевич: замало було часу, щоб навести дисципліну у великому війську. Галичанам це вдавалося краще, але на Західній Україні не було такої давньої традиції антисемітизму — а на Великій Україні її десятиліттями усіяло плекав царський уряд!

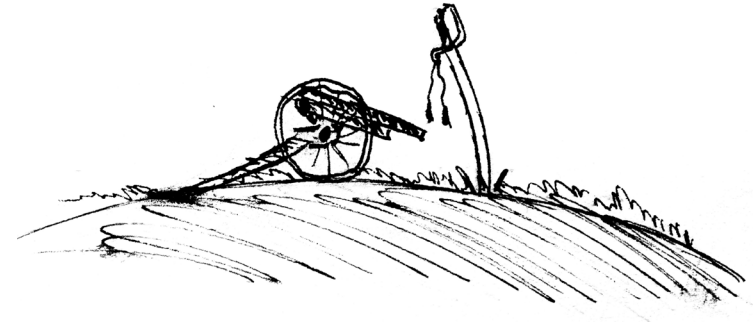

31 серпня 1919 року українські війська знову зайняли Київ. Але у той самий час, як галичани з придніпрянцями підступали під Київ, туди ж, але зі сходу, заходила Біла Армія. У Київ українці з білими росіянами зайшли одночасно — і це призвело до конфлікту та стрілянини на Хрещатику. Українці змушені були відійти з Києва. Це стало катастрофою. Тепер треба було відбиватись і від червоних, і від білих. До того ж, у війську запанувала епідемія тифу. А там настала осінь. Війська не мали зимової амуніції. Українська Галицька армія у ці дні наважилася на фатальний крок — підписує угоду з білими, які розмістили їх у своїх шпиталях. Дієва армія УНР спромоглася дійти до Старокопачин, там розмістила у казармах хворих, а здорові рушили далі, у Любар. Українські війська опинились у так званому трикутнику смерті, між поляками, білими і червоними. Тут Петлюра мав надію дати війську перепочинок, дати хворим одужати і набратися сил для подальшої боротьби. Але 3 грудня отаман Волох збунтувався, напав на урядові установи, викрав казну та перейшов до більшовиків. До речі, у 1937 році він був розстріляний, але Україні від того легше не стало. Наприкінці 1919 року Українське військо лишилося без грошей, без припасів, без знаряддя. Це був кінець. Продовжувати регулярну війну було неможливо. Уряд вирішив перейти до партизанки, а сам Петлюра виїхав у Польщу домовлятися про допомогу з учорашніми ворогами.

Гарматна бригада Романа Дашкевича, як і цілий корпус Січових стрільців, припинила своє існування. Генерал Омелянович-Павленко з добровольцями відправився у Зимовий Похід по тилах ворога — і з ним пішов командир 7-ої батареї поручник Чорний та чимало гармашів. Йому передали усе майно батареї, набої та найсильніших коней. До них потім приєдналися бригадні гармаші, яких

переводили до УГА. Дехто залишився з рештками армії, і їх інтернували поляки. Потім Петлюра домовиться з маршалом Пілсудським про допомогу — дорогою ціною відмови від Галичини. Буде спільний наступ українців з поляками на Київ, і з колишніх Січових стрільців буде створено січовий стрілецький піхотний полк. Потім буде відступ, оборона під Варшавою та на Дністрі, подвиг українців під Замостям, польська зрада та програш, тепер уже остаточний. Буде ще один Зимовий похід, будуть повстання аж до 1930-х — проте Гарматна бригада Січових стрільців, створена з нуля Романом Дашкевичем й дванадцятьма патріотами, припинила своє існування.

Глава 9

Війна після війни

Два роки — з початку 1918 по кінець 1919 — Роман Дашкевич з товаришами бились за волю України. Різдво 1920 року він з залишками своїх артилеристів зустрів у Луцьку.

Роман Дашкевич згадував:

«Ми по програній війні інтерновані в Луцьку. Безділля. Сум. Це так, якби машину у повнім розгоні нараз спинив. Мовчки і без побажань їли вечерю. Та в кінці один вирвався та побажав усім одного, що було найдорожче всім — щоб ми якнайскоріше дісталися на Україну, у свою державу, здобули зброю. Це одиноке було бажання у нас усіх. І за це бажання, щоби дістати зброю у руки, ми були б вмерли усі».

Полковник-бригадир артилерії
Роман Дашкевич
(в однострою підполковника).

Про Різдво 1921 року він писав:

«Зброї дістати не вдалося. Еміграція блукає по Віденській бруківці, пліткує та живе якоюсь надією і бажанням, що щось станеться. Щось станеться та викине нас із Відня на Україну...»

Проте в еміграції Дашкевич не лише блукав по вулицях та прислуховувався до пліток. Разом з товаришами по зброї та Андрієм Мельником він у 1920 році створює Українську Військову Організацію, щоб продовжувати боротьбу за

свободу України: дипломатичними шляхами, шляхом просвітницької чи культурної роботи, а за потреби — і збройно. Пізніше ця організація отримає нове ім'я — Організація Українських Націоналістів, ОУН. Однією з заповідей членів ОУН було — «пам'ятай великі дні наших Визвольних Змагань».

А ще — саме у Відні Дашкевич одружився. Його обранкою стала Олена Степанів, ще одна жива легенда Визвольних Змагань. Вона теж була донькою галицького сільського священника-патріота, теж була у різних юнацьких українських організаціях, і теж воювала — у легіоні Українських Січових стрільців, потім в Українській Галицькій Армії.

Олена Степанівна також була знаменитою — і як перша дівчина-воїн, згодом дівчина-офіцер, була у полоні, потім стала вправним дипломатом. Отже, можна сказати, що це був не просто шлюб — це був зоряний шлюб, єднання двох живих легенд наших Визвольних Змагань. Ходили байки, що Дашкевич заочно закохався в Олену і, почувши, що її взяли у полон, теж здався росіянам, щоб відшукати її по таборах для військовополонених! А дружбою на їхньому весіллі був полковник Євген Коновалець — ще одна жива легенда.

А ще на світлині видно, як зовні змінився Роман Дашкевич усього за рік. У 1919 році він, 28-річний, ще гордовитий юнак. У 20-му — йому лише 29, але це вже широкоплечий дорослий чоловік з старим засмученим лицем, який тримає військову виправку. Так, за цей рік полковник-гармаш прожив ціле життя, і певною мірою він

назавжди залишився у 1919 році, січковим стрільцем, який віддає усього себе заради свободи своєї країни.

Однак треба було жити далі. У Відні Олена завершила освіту, захистила докторську дисертацію, і на початку 1920-х років подружжя повернулося до Львова. Там освіту завершив уже Роман Дашкевич. Почався новий етап у житті цих двох ветеранів.

У 1926 році в Романа з Оленою народився син Ярослав. Вони вже не піднімалися в атаку, не місили чоботами бруд військових доріг, але все ж таки воювали на своєму фронті. Олена викладала історію та географію у Львівській гімназії сестер-василіянок. До речі, символом гімназії був тризуб, біля якого стояли козак та січковий стрілець у мазепинці. Про пані Олену згадували: «Справжній вояк — але з яким жіночим чаром!» А ще вона викладала у Львівському таємному українському університеті. Коли польська влада почала репресії проти студентів-українців у Львівському університеті, викладачі-українці звільнились і зорганізували підпільний університет. Ще вона працювала у товаристві «Рідна школа», співпрацювала з Пластом та ОУН.

Дашкевич працював адвокатом — тоді взагалі було багато адвокатів-українців — зайнявся бджолярством, яке любив ще у дитинстві, та почав відроджувати січкові товариства по Галичині. У політичне життя Дашкевич не втручався і синонімічно казав: «Не мішайся до політики, бо то брудна справа». Відійшов він і від діяльності ОУН — хоча зв'язки з її членами підтримував.

Зате роботу з молоддю вважав надважливою. Коли Польща заборонила січкові товариства, він заснував подібне — «Луг». Офіційно воно було спортивним та протипожежним, проте насправді у «Лугу» українські хлопці та дівчата виховували патріотичний дух та готувались до майбутньої боротьби за волю України.

У цей час у Жовкві, неподалік Львова, художник Юліан Буцманюк, офіцер Українських Січових стрільців та УГА, бойовий

товариш Дашкевича, створив у церкві Серця Христового вражаючі стінописи. Серед біблійних історій там є і герої української історії, від княгині Ольги і до XX століття. Там є і герої козацької доби, православні і греко-католики, Хмельницький, Сагайдачний — і греко-католицькі єпископи-просвітники. Для Буцманюка, який захищав Україну від Карпат до Запоріжжя, було важливо підкреслити єдність України: східної й західної, католицької й православної. Особливо проникливою є інша композиція: під ногами Богородиці панорами Києва і Львова, посередні митрополит Андрей Шептицький з єпископами моляться за Україну, під ним — хлопчик та дівчинка, які символізують Голодомор та сталінські репресії, а зліва і справа від них — герої Визвольних Змагань.

Під Львовом — уряд ЗУНР та українські січові стрільці: прем'єр міністр Кость Левицький, президент, диктатор, як тоді казали, Євген Петрушевич, командири УСС та УГА — Коссак, Вітовський, Тарнавський. А під Києвом — уряд та військо УНР. Перший — Симон Петлюра з шаблею. За ним — президент Грушевський, за ним — гетьман Скоропадський, який попре усі помилки все ж таки гідний бути там. За його спиною — Андрій Мельник, один із засновників Січових стрільців. Далі — генерал з залісинами та борідкою клином — скоріше за все, Омелянович-Павленко. Далі — вояк у синьому однострої, це скоріше за все Роман Дашкевич. Поруч ще один військовик, це мав би бути Коновалець. Згадаймо — на кінохроніці Акту Злуки вони двоє стоять поруч із Петлюрою. Отже, тут ціла Україна моляться, щоб Бог дав нам свободу та єдність, соборність. Отже, тут на стінах

храму створений національний пантеон нашої історії, а Дашкевич став його частиною. Можливо, він частково надихав його — адже для нього день Злуки був кульмінацією, найважливішим моментом історії: Схід і Захід разом і — вільні.

Згадуючи про часи боротьби, Дашкевич постійно писав у луговому часописі про Акт Злуки:

«Більшість сильних і дужих тілом стояли осторонь. Ворог використовував усі наші слабкі сторони, сіяв незгоду на кожному кроці, вів явну і злочинну

агітацію, а ми слухали собі та й допомагали матір розпнатти. І день 22 січня став лише пам'яттю того, що український народ не згине. Він ще колись спробує сил і піднесе прапор визволення. Хоч тепер у ярмі покутує свої поступки та поміж собою і далі гризеться, але 22 січня зостанеться для нього незгасаючою зорею та символом волі».

На більшості фото члени «Лугу» в одностроях, подібних на мундири УНР, у часописі «Вісті з Лугу» Дашкевич постійно згадував про Петлюру, про день Злуки, про свободу, що державність України, за яку треба боротися. Є там і такі слова:

«“Луг” має стати тим, що є в основі Четвертого Універсалу: засновком і опорою української державності, армією, якої так бракувало у 18 році. І врешті, Луг має бути джерелом проти московської пропаганди, без огляду на те, чи вона називатиме себе братом, чи буде червона, чи біла. Москва була завжди нашим ворогом, і Москву треба знищити».

Саме так, передусім Москву, а не Польщу, яка тоді найбільше допікала галицьким українцям і проти якої боролася ОУН, яку Дашкевич допомагав засновувати. Дашкевич завжди відчував себе передусім соборником, який ставить інтереси цілої України понад інтереси рідного села і б'ється за всю Україну.

Власне, так само, як його гармаші у 18-19 роках. А більшість населення України страждала саме від жахів радянської влади. Згадуючи про Петлюру, який воював за Україну до останнього, полковник зазначав: *«Ми мріємо бодай на кусникові української землі мати свою державність».*

Мрії ці були не порожнім звуком. У 1930-х роках Дашкевич відчував, що Європа стоїть на порозі нової великої війни. Він писав:

«Світ невідхильно котиться до нової світової війни, що витичить межлюдський лад на довгі, може, століття. Людство поділилося на два фронти: комуністичний та проти-комуністичний. Вони кинуться на себе. Хвилина їх збройної зустрічі буде хвилиною нового політичного ладу, хвилиною загины й відродження багатьох народів та держав. До зустрічі цієї хвилини повинні ми приготуватися. Повинні виконати заповіт Симона Петлюри — створити свою збройну силу, свою армію».

Луговому товариству полковник Дашкевич присвятив і життя, і гроші. Доволі швидко «Луг» став потужною організацією — сто осередків, близько 50 000 членів, футбольна команда, власний стадіон, газета. Усе це потребувало фінансування. Звісно, були пожертви від різних благодійників, але грошей завжди бракує. Отже, хоча доктор Дашкевич і мав власну адвокатську контору, проте жив небагато, постійно перебував у боргах. Та він не жалкував — праця заради Батьківщини була того варта. Дашкевич назавжди лишився Січовим стрільцем — як, власне, й Олена. Михайло Курах, вірний помічник та побратим Дашкевича, писав, звертаючись до загиблих стрільців:

*Спіть хлопці-соколи, ми гостримо зброю
І ждемо на поклик «за волю».*

На цей поклик пильно чекало подружжя Дашкевичів, відчуваючи шаблю при боці. Полковник навіть їздив на зустріч із урядом УНР у вигнанні, щоб у разі початку війни його

луговики взяли зброю та підпорядковувались урядові — щоб український уряд і армія разом боролися за свою державу.

Проте все склалося не так. Другу Світову війну розпочала нацистська Німеччина у союзі з Радянським Союзом. До Львова вступили радянські війська.

Напевно, у 1939 році Дашкевич відчував себе так само, як і 20 років тому, коли українська армія склала зброю. Він був готовий боротися і далі, але не мав як. Він мріяв, що світ поділиться на комуністичний та антикомуністичний фронти, однак світ об'єднався проти Німеччини.

У ті дні хтось із галичан залишався у Львові, чекаючи на «советів», хтось тікав від них на захід, в окуповану німцями Польщу. У Романа Дашкевича вибору не було: він був одним з петлюрівських полковників, співзасновником ОУН, сподвижником Коновальця. Арешт і страта «ворога народу» були питанням часу, і єдиною можливістю зберегти життя стала втеча на захід.

Проте Олена валіз не пакувала. Вона принципово не хотіла залишати терени Батьківщини. Український патріот має жити і боротись на своїй землі, працювати на користь своєї землі — такими були принципи цієї галицької Жанни Д'Арк. Дашкевич не засуджував дружину, лише пообіцяв не від'їжджати далеко від кордонів СРСР і за першої нагоди повернутися до Львова. Діставши перепустку від знайомого польського офіцера, Дашкевич перейшов фронт.

Обіцянку свою він виконав: оселився у Риманові на Лемківщині, куди часто їздив із дружиною та сином. Риманів опинився на німецькій стороні, а німці українських діячів поки що не чіпали. У 1941 році, коли Німеччина напала на СРСР, він одразу повернувся до Львова — але цього разу стояв осторонь суспільного життя. Він не вірив ані у перемогу нацистів, ані

у те, що Україні можна чекати від них чогось доброго. Дашкевич працював адвокатом, часом тішився з сім'єю — бо розумів, що цього часу йому лишилось небагато. Поразка Рейху була питанням часу, а значить, рано чи пізно у Львів знову мала прийти радянська влада. Так і сталося — у 1944 році. Знову Дашкевич залишав Україну, залишаючи і справу усього життя, і дружину з сином.

Глава 10

Еміграція, смерть, повернення

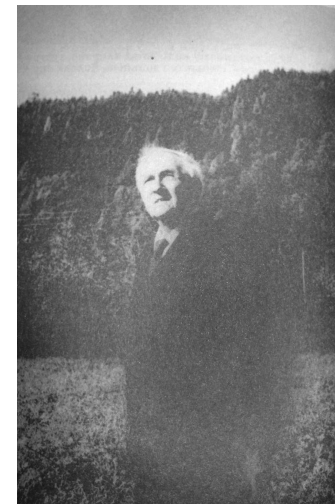
Роман Дашкевич, полковник Січових стрільців, з дитинства мріяв боротися за свободу України. Шість років воював — за свободу України. Потім 20 років займався громадською роботою, щоб колись у майбутньому знову мати можливість воювати за свободу України. Волів хоча б жити на рідній землі поруч із друзями та сім'єю. У 1944 році він був позбавлений усього. Він не міг залишитись на окупованій советами землі, а дружина, теж яскрава особистість, віддана патріотка, непохитна у своїх принципах, не бажала подаватися в еміграцію. Дашкевич знову залишається сам. З сином він постійно листувався, завжди мав при собі його фото, мріяв знову з ним побачитись. Про дружину він майже не згадував, і про листування з нею нічого не відомо. Можливо, Роман не зміг простити Олені те, що вона не поїхала з ним.

Вдома від нього залишилися два фотоальбоми, дві великі світлини на стіні. На першій — Дашкевич на коні на Софійській площі на військовому параді, друга світлина — весілля. Були ще картини, чимала бібліотека, архів і два великі фотоальбоми. Але у 1949 році прийшло КДБ, фотографії і архів спалили, бібліотеку викинули через вікна. Олена і син Ярослав були заарештовані та відправлені у ГУЛАГ. На волю вони повернулись лише після засудження культу Сталіна.

За кордон Дашкевич їде старим шляхом: спочатку до Римона, потім опиняється в Австрії, у таборах для переселенців.

Врешті-решт, після війни Дашкевич потрапляє до Куфштайну, невеличкого, дуже затишного та історичного австрійського містечка у Тіролі. Там були табори для українських переселенців, і герой визвольних змагань на деякий час знову опинився на коні — він організував серед емігрантів релігійно-культурне товариство імені Андрія, читав лекції. Потім табори розпустили, українці роз'їжджалися, проте старий вояк залишився у Куфштайні. Навіть коли більшість почала перебиратись до Канади, Дашкевич лишився. Друзі згадували, що він не хотів далеко від'їжджати від України — раптом з радянським режимом щось станеться, і буде можливість повернутись додому. Особливо він мріяв про Крим.

Ветеран оселився у невеличкому будинку під горами, займався бджільництвом, плекав вишневий садок, підтримував зв'язки з товаришами по зброї та мирній боротьбі — тими, хто вижив. Дашкевич став душею української спільноти Австрії, брав участь в усіх заходах. Товариші по еміграції присвоїли йому звання генерал-хорунжого. Що ж, командуючи бригадою в часи війни, він фактично займав генеральську посаду! А ще він спромігся написати безцінну працю — «Артилерія Січових стрільців у боротьбі за київські Золоті ворота», у якій доволі детально описав шлях своєї бригади — від дванадцяти патріотів до повноцінної бригади — і до її трагічного розв'язання. Книга ця є доволі цікава — і завдяки чудовому стилю автора, який мав хист до пера, і як історичне джерело, і як спроба осмислити причини усіх перемог і поразок, відповісти на численні питання, які не можуть не виникнути в нащадків. Ось, наприклад, роздуми, які ніколи не втратять своєї актуальності:

«Довга неволя українського народу знівечила у більшості народу віру в можливість і здатність побудувати і втримати свою державу. На Україні по Першій світовій війні були тисячі старшин-українців, фахово добре вишколених, які знали своє діло, бо пройшли на фронті Першу світову війну — але дуже мало з них зголосилося до української армії попри проголошену мобілізацію. Вичікували, чия візьме верх, не знали, на яку ногу стати. Не вірили, що українська держава втримається, пробували заховатися та спасти своє життя. Та не спасли життя, а загинули за чужу чи ворожу справу — або від кулі енкаведиста.

У 1918 році більшовики розстріляли тисячі старшин і не старшин українців, які повинні були служити в українському війську. Вони були б оборонили Україну, якби служили в українському війську, а не сиділи по хатах як нейтральні. Рік пізніше совети розстрілювали повстанських командирів, які хотіли заслужити ласку в Москві або не знали, за ким стати, і сиділи у теплій хаті, тоді коли українська армія воювала. Совети потім зліквідували і повстанців Зеленого, і Махна. Селяни, які першими мали боронити УНР, бо вона дала їм і землю, і волю, до війська

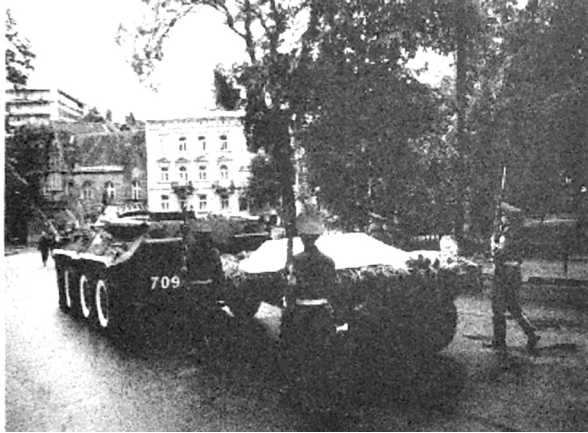
не йшли — і потім гинули мільйонами від голоду. Совети відібрали у них і прадідівську землю, і обіцяну волю, а зробили невільникми у колгоспах».

На еміграції Роман Дашкевич прожив тридцять років і помер у 1975 році, маючи за плечима 83 роки. Попри усі негаразди та розчарування він спромігся до кінця зберегти силу духу і любов до життя.

Тим часом у Радянському Союзі і його, і його справу намагались не просто очорнити, а й загалом викреслити з історії. У 1920-ті роки про радянсько-українські війни знімали фільми — брехливі, пропагандистські, але принаймні знімали, цю війну пам'ятали. У книгах Аркадія Гайдара герої б'ються з петлюрівцями, та й Булгаков з Олексієм Толстим пам'ятали про українські події. У післявоєнні часи усі війни 1917-1921 років, їм дали спільну назву «Громадянська війна», тобто, внутрішня війна, усіма силами зводили визвольний рух українців до боротьби білих та червоних росіян. Символічно — одна з знаменитих революційних пісень, «Наш паровоз вперед летит», мала строки «мы дети тех, кто выступал на бой с Центральной Радой». У пізніших версіях її замінили на «мы дети тех, кто наступал на белые отряды». У радянському кіно та літературі звичайним явищем став образ шляхетного або принаймні симпатичного білогвардійця, який хоча і неправий та приречений на поразку, але має свої чесноти, тому підтвердженням є такі твори, як «Біг» та «Дні Турбіних», «Ходіння по муках», «Служили два товариша», «Сорок перший», «Невловимі месники»... Білогвардієць може знайти нове життя у радянській Росії або трагічно доживати свої дні за кордоном — у будь-якому випадку він викликає в глядача певне співчуття. А ось українці були викреслені з історії, подібно тому, як були затерті стінописи Буцманюка на стінах жовківської церкви, спалені тисячі картин, архівів та книг, гнили у сирих фондосховищах древні українські ікони. Українські вояки зустрічаються хіба що у «Весіллі в Малинівці» — гротескні бандити, яких під оплески селян виганяють охайні, інтелігентні червоноармійці. Українська історія та культура були приречені на забуття.

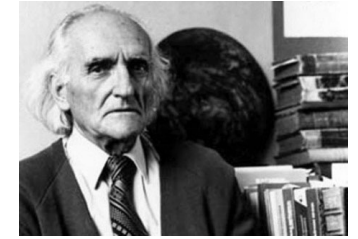
Проте це був не кінець. Пророцтво Дашкевича збулося — світ таки поділився на комуністичний та антикомуністичний, і хоча це була незвична, холодна війна, проте вона прискорила розпад Радянського Союзу. Декалог українського націоналіста заповідав: «пам'ятай про великі дні наших Визвольних Змагань». Приклад тих, хто бився за Україну у 18 та 19 роках,

надихнув тих, хто боровся за свободу у 40-х та 50-х. Вони ж своєю чергою надихнули Революцію на граніті. Пам'ять про Акт Злуки, яку так старанно плекав Дашкевич, втілилася у ланцюгу єднання від Києва до Львова у 90-му році, а невдовзі Україна стала незалежною.

Свобода принесла чимало нових викликів, проте ніхто вже не диктував нам, як ми мусимо читати й писати свою історію. Борці за свободу України, у тому числі і Роман Дашкевич, і Олена Степанів, і Євген Коновалець, і Симон Петлюра зайняли своє місце в історичних працях, шкільних підручниках. На їхню честь названі вулиці, їхні меморіальні плити прикрашають будинки, де вони жили й працювали, на їхню честь роблять музейні експозиції. Пісні Січових стрільців співають на концертах і на весіллях, їхні спогади друкують — і навіть читають. Пантеон українських героїв на стінах жовківського храму був розчищений, і сліди від побілки храм несе, як воїн бойові шрами. До речі, з другої сторони храму сліди від німецьких снарядів. Дві імперії зла відзначились в історії цієї церкви. Ті, хто билися за Україну сто років тому, тепер споглядають на туристів, які слухають про їхні подвиги, — серед них і Дашкевич.

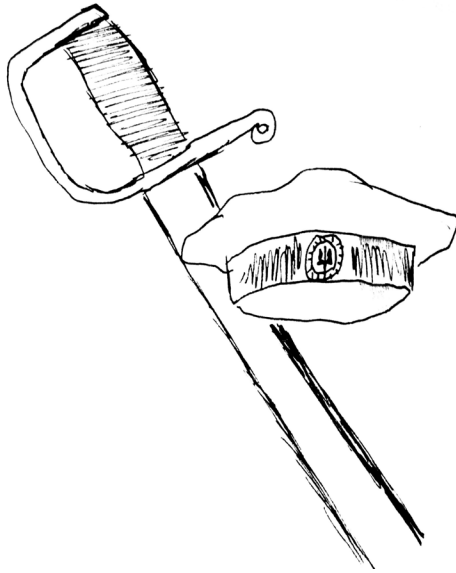
А у 2008 році рештки Романа Дашкевича привезли з Куфштайну до України — через 33 роки після смерті. 15 червня у соборі Святого Юра відбулася урочиста панахида. Артилериста УНР везли на гарматному лафеті. У церемонії брав участь син Ярослав. Батько і син таки зустрілися. Через рік у Львові видали величезну збірку, присвячену Дашкевичу і його славетній дружині. Ярослав Дашкевич надав для неї усі матеріали, які збереглися.

Тепер генерал-хорунжий української армії лежить на полі почесних поховань на Личаківському цвинтарі. Тут влаштовано цілий пантеон українських достойників. Поруч із Дашкевичем лежать інші герої того часу. Також тут поховані воюючи ОУН та УПА, серед яких були і луговики. А у 2014 році на цьому цвинтарі, почали ховати героїв нової російсько-української війни. Історія продовжується, і українські герої 21 століття не поступаються ані мужністю, ані патріотизмом своїм попередникам сторічної давнини. «Сила народу — в єдності поколінь» — ці слова можна прочитати на плакаті, який висить у 26 артилерійській бригаді, названій на честь Дашкевича.

Роман Дашкевич згадував, що під час перших Визвольних Змагань українцям доводилось водночас будувати і армію, і націю. Дещо подібне доводиться робити і нам — під час новітніх Визвольних Змагань. І знову хтось удає, що це не його війна, хтось радий прислужитися ворогові, а хтось б'ється. Тому у наші дні особливо важливо пам'ятати Романа Дашкевича, робити те, що він заповідав, і те, що він робив: зміцнювати свідомість людей та будувати армію. Бо без перемоги над ворогом не буде майбутнього.

Зміст

Передмова	5
Вступ	7
Глава 1. Завзятий студент.....	8
Глава 2. Українське військо.....	12
Глава 3. Перші бої.....	18
Глава 4. На Київ!.....	26
Глава 5. Заколот.....	33
Глава 6. Повстання	41
Глава 7. Знов у Києві	48
Глава 8. Відступи і наступи	54
Глава 9. Війна після війни.....	62
Глава 10. Еміграція, смерть, повернення.....	70

УДК 82-94
З-36

Заславський В.

З-36 Батько української арти : Історія генерал-хорунжого Романа Дашкевича. Історичний нарис / В. Заславський. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2020. — 80 с.

2005000017100

© Заславський В., 2020
© Навчальна книга — Богдан,
виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2020

Літературно-художнє видання

ЗАСЛАВСЬКИЙ Віктор

БАТЬКО УКРАЇНСЬКОЇ АРТИ

Історія генерал-хорунжого Романа Дашкевича

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Ольга Безкаптурна*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Технічний редактор *Неля Домарецька*

Комп'ютерна верстка *Андрія Кравчука*

Підписано до друку 1.09.2020. Формат 80х64/16.

Папір друкарський. Гарнітура JournalC. Умовн. друк. арк. 4,75.

Умовн. фарбо-відб. 4,75.

Термін придатності необмежений, зберігати в сухому місці.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан» у соцмережах:

 bohdanbooks

 bohdan_books

 c/NKBohdan

 t.me/bohdanbooks